

אחדות

XXVIII. ÉVFOLYAM, 102. SZÁM • 2018. JANUÁR • 500 Ft
5778. SVÁT • שבט תשע"ח • ב"ה

egység

ירחון יהדות הונגריה

MAGYAR ZSIDÓK LAPJA • EGYSÉGES MAGYARORSZÁGI IZRAELITA HITKÖZSÉG

**JERUZSÁLEM:
AZ ABSZURDUM NEM
TRUMPPAL KEZDŐDÖTT...**

**MIÉRT NEM LEHET
MOST ÚJJÁÉPÍTENI
A JERUZSÁLEMI SZENTÉLYT?**

JUDAPEST ANNO
Csengettyüs szánnal érkezett a rabbi

KEDVES OLVASÓ!

A fogságba esettek kiváltásának micvájával (*pidjon svujim*) először, úgy emlékszem, Sólem Álechem egyik novellájában találkoztam, amelyben kíméletlen őszinteséggel írt az elképesztő szegénységben tengődő 19. századi lengyel zsidóságról. Később aztán kiviláglott, hogy a tórai előírás, mely arra kötelez bennünket, hogy elrabolt, fogságba esett vagy igazságtalanul bebörtönzött zsidó felebarátainkat igyekezzünk megszabadítani, igencsak gyakran szerepelt elődeink életében: az ókortól, az inkvizíció korán át napjainkig, Rómától a cár atyuska Oroszországon át a modern Izraelig újra meg újra felbukkan vérrel és könnyekkel írt történelmünk lapjain.

A Talmud szerint rabságban élni rosszabb, mint éhezni vagy akár meghalni (*Bává bátrá* 8b.), ráadásul, aki elmulasztja, hogy lépéseket tegyen egy rab kiszabadítása érdekében, az olyan, mintha gyilkos lenne (*Jore déa* 252:3.), így aztán nem csoda, ha a zsidó közösségek hatalmas áldozatokat hoztak (és hoznak ma is) a rabok kiváltásának érdekében. Azonban azt is figyelembe kell venni, hogy nem szabad „értékén felül”, kvázi visszavásárolni a rabot, mert ez a közösség anyagi lehetőségén felüli áldozatvállalás és – egyes magyarázatok szerint – ez arra ösztönözné ellenségeinket, hogy (Isten őrizz!) további rabokat ejtsenek. (Ennek ellenére a Talmud nem egy olyan történetet említ, amikor elképesztő összegeket fizettek egy-egy elrabolt zsidó szabadon bocsátásáért.)

Ez a magyarázat bizony komoly nehézség elé állítja a modern Izrael államot, melynek fájdalmasan sokszor kellett már rövid történelme során meghozni a döntést, mennyit ér egy-egy fogságba esett katonájuk élete vagy elesett bajtársuk holttestének visszaszerzése. A *pidjon svujim* legemlékezetesebb gyakorlása Izraelben Gilád Sálit kiszabadítása volt, akinek szabadon bocsátásáért nem kevesebb, mint 447 terroristát engedtek ki az izraeli börtönökből. Ugyancsak nagy port kavart (viszont az igencsak megosztó Sálit-egyezménnyel szemben egyesítette a zsidó népet) a kémkedéssel vádolt Jonathan Pollard ügye, aki 30 év után, feltehetőleg egy kormányok közötti alkunak a részeként, szabadulhatott amerikai börtönéből.

A *pidjon svujim* egy másik jelentős esetének végére néhány hete került pont, amikor a példátlanul szigorú büntetéssel sújtott Sholom Rubashkin Donald Trump elnök jóvoltából végre elhagyhatta a börtönt. A 10 gyerekes lubavicsi haszid kiszabadításához nem pénzre volt szükség, hanem összefogásra. Még a lubavicsiak örök ellenlábasai, a szatmári rebbék és követőik is latba vetették befolyásukat – így lesz valami rosszból valami nagyszerű. És hogy milyen mélyen lehet hinni abban, hogy az Örökkévaló bármelyik percben megszabadíthatja a rabokat, azt Mrs. Rubashkin felkészültsége példázza legjobban: nyolc éven át mindig tartott a kocsijában egy szett tiszta ruhát a férjének...

Steiner Zsófia
főszerkesztő

Előfizetés:
www.fizetes.zsido.com

Újságunk korábbi lapszámait a
www.zsido.com/egység
oldalon találja meg elektronikus formában.

További információért hívja
a **06 1 268 0183**-as telefonszámot.

BORÍTÓ

*Donald Trump
amerikai elnök
a Siratófalnál*

AKI A CSÖNDBŐL HIDAT ÉPÍTETT
„(Aharon) Appelfeld életében
a nyelv nemcsak a kulturális és érzelmi
hovatartozás jelképe, de tágabb
értelemben a megfogalmazás,
a továbbadhatóság,
a történetírás terepe is.”

HÁZASSÁGKÖTÉS HASZID MÓDRÁ
„Sokan csak filmekből ismerik, milyen
is egy igazi haszid esküvő. Milyen
részei lesznek a szertartásnak?
Mit miért csinálnak?
Fényképes összeállításunkból
mindenre fény derül!”

TRUMP, JERUZSÁLEM
ÉS AZ ÚJ REALITÁSOK
„Az Amerikát és Izraelt megbélyegző
ENSZ-határozatok, a világ felháborodása
dacára a palesztinok korántsem triumfálhat-
nak. ...Vissza kell térniük a valóság talajá-
ra, ahol Jeruzsálem bizony Izrael fővárosa.”

egység

MAGAZIN

Kiadja a Chábád Lubavits –
Zsidó Nevelési és Oktatási Alapítvány
Achdut magazine is published
by Chabad-Lubavitch
The Jewish Heritage Center of Hungary

1052 Budapest, Károlyi krt. 20.
Telefon/fax: (+36-1) 268-0183
E-mail: egység@zsido.com
Internet: www.zsido.com

FELELŐS KIADÓ:
Oberlander Bárucl rabbi

FŐSZERKESZTŐ: Steiner Zsófia

ROVATVEZETŐK: Dénes Anna,
Cseh Viktor, Golubovics Martina

OLVASÓSZERKESZTŐ: Molnár Zsófia

TERVEZŐ-SZERKESZTŐ: Juhász Valéria

ISSN 1217-3223 (nyomtatott)
ISSN 1588-3223 (on-line)

A kiadvány szent szövegek részleteit
és magyarázatait tartalmazza.
Kérjük, ne dobja el!

SMÚZ

- 21 A főszerkesztő levele
A fogságba esettek kiváltása
- 41 Hírek

REBBE

- 51 A kételyek, melyek
Jeruzsálemet veszélyeztetik

HOHMECOLÓ

- 61 Trump, Jeruzsálem
és az új realitások
Ackerman László írása
- 71 Jeruzsálem története
Dénes Anna írása

JIDDISKÁJT

- 101 Házasságkötés haszid módra
Feldman Mussie írása
- 141 Épüljön újjá a Szentély...
Most rögtön?
Hurwitz Shalom rabbi írása

KILE

- 161 Hanuka 5778
Demecs Zsolt képriportja
- 181 Ortodox utópia
Eldorádó New Yorkban
Wallenstein Róbert írása

- 211 Bécs Budapestre jön
Új menedzsmen
a Kóser Piac élén
Lieberman Flóra írása

- 221 Az utolsó órában
digitalizálják
a holokauszt-túlélők emlékeit
Interjú dr. Schiffer Jánossal

- 241 Aki a csöndből hidat épített
Aharon Appelfeld emlékére
Turai Juli írása

- 261 Budapest Anno
Csengettyűs szánnal érkezett
a rabbi, de a szabadságharc
után gyalog kísérték a cellájába
Cseh Viktor írása

MISPÓHE

- 291 A csodálatos narancsliget – mese
- 301 Jeruzsálem gasztronómiája

ÉCESZGÉBER

- 321 Jeruzsálem: Az abszurdum
nem Trumpgal kezdődött
Köves Slomó rabbi beszéde
Hanuka első estéjén
a Nyugati téren

- 341 Rejtvény

A TEV ELÉRTE: BOCSÁNATOT KÉRT A KURUCINFOS VARGA-BÍRÓ TAMÁS

Miután kiderült, hogy *Varga-Bíró Tamás*, az Echo Tv egyik állandó szereplője korábban a Kurucinfo Holokamu rovatába írt cikkeket, és dalaiban a holokauszt áldozatainak gúnyolódott, a Tett és Védelem Alapítvány levélben fordult az Echo Tv vezetéséhez: „Nem engedhető meg, hogy a nemzeti összetartozás értékrendjét közvetíteni akaró médiafelületen olyan személy jelenjen meg, aki a gyűlölködő megnyilvánulásaival éppen ezen együvé tartozás szövetét igyekezett roncsolni”.

Varga-Bíró először egy blogbejegyzésben tagadott, majd elismerte, hogy kapcsolatban állt a Kurucinfoval, és bocsánatot kért „azon zsidó polgártársaimtól, akik régebbi kijelentéseim okán sértve és megbántva érezhetik magukat. Mondanám, hogy máshogyan gondolom már, de itt most [az a lényeg], hogy régebben mit gondoltam.” – szögezte le, továbbá bejelentette, hogy határozatlan ideig felhagy az írással, és a dalszerzésnek szenteli az idejét.

A MILTON EGYETEM MEGÁLLAPODÁST KÖTÖTT AZ IZRAELI BAR ILAN EGYETEMMEL

Köves Slomó rabbi és a Milton Friedman (korábban Zsigmond király) Egyetem elnöke, *Pártos Ferenc* együttműködési megállapodást írtak alá Izraelben a Bar Ilan Egyetem vezetőivel. Az eseményen részt vett *Palkovics László*, felsőoktatásért felelős államtitkár is.

„Világhírű partnerünkkel stratégiai együttműködést indítunk. Nemcsak az egyetemünk neve változik meg: a tudás/technológia/üzleti-transzfer révén eddig a felsőoktatásban be nem töltött szerepet definiálunk a Milton Friedman Egyetemnek” – húzta alá *Pártos Ferenc*. *Palkovics László* államtitkár a kormányzat teljes támogatásáról biztosította a két egyetem mintaértékű kooperációját.

A két intézmény többek között ezentúl együttműködik egy közös innovációs transzfer-központ létrehozásában, valamint hallgatói, posztdoktori és dolgozó mobilitási program kialakításában.

GETTÓ-MEGEMLÉKEZÉS

Január 18-án az EMIH megemlékezést tartott a gettó felszabadulásának 73. évfordulója alkalmából a Budapesti Gettó Emlékfalnál.

„Hálát kell adnunk az Örökkévalónak, azokért, akik túléltek a holokauszt borzalmát, ugyanakkor emlékeznünk kell a mártírokra is.” – hangsúlyozta *Oberlander Báru*ch rabbi beszédében – „Hogyan éltek meg a zsidó ünnepeket és a mindennapokat, de azt is jegyezzük meg, hogy azért kellett életüket adniuk, mert zsidók voltak... ameddig a kirekesztés létezik, addig a mártíroknak napjainkban is legitim üzenete van.”

Györfi László, az EMIH alelnöke beszédében elmondta: „Ismerni kell a múltunkat ahhoz, hogy a jövőnk fényes legyen: az EMIH tevékenységével, programjaival és egész szellemiségével a jövőre koncentrál, hogy hiteles jövőképet tudjunk felmutatni a hazai zsidóságnak.”

Az eseményen a diplomáciai testület képviselői mellett részt vett *Dr. Bagdy Gábor* főpolgármester helyettes, *Hassay Zsófia* és *Vattamány Zsolt* polgármesterek.

Az idei megemlékezésre több kerületből is érkeztek diákok, akik a Bét Menáchem Általános Iskolában két túlélővel beszélgettek az átélt borzalmakról és a megmenekülés csodájáról.

HANUKAI VÁSÁR A BÉT MENÁCHEMBEN

Hanuka utolsó napján adománygyűjtő vásárt rendeztek a Bét Menáchem Általános Iskolában. A programra, melyet a diákok kedves műsora vezetett be és zárt le, a tanulók szülei, nagyszülei voltak hivatalosak. A „pult mögött” a tanárok álltak, a kínált portéka pedig a gyerekek által készített ajándéktárgyakból és alkotásokból került ki.

„Nagyon jó ötlet volt ez a program. A gyerekek lelkesen készültek, és izgultak, hogy mennyi pénzt sikerül majd a műveikkel gyűjteni. Jó érzés, hogy ilyen módon is kivehetjük részünket az iskola életéből és fejlődéséből.” – foglalta össze az egyik résztvevő édesanyja az általános véleményt.

A tanárok hálásak voltak a résztvevő szülőknek is. A befolyt összeget, több mint 70 ezer forintot, tornaeszközök fejlesztésére fogja fordítani az iskola. *Varsányi Viktória*, a program szervezője és kitalálója azt is elárulta: már tervezik a következő hasonló eseményt.

A KÉTELYEK, MELYEK JERUZSÁLEMET VESZÉLYEZTETIK

A lubavicsi Rebbéhez naponta levelek tömege érkezett, melyekben az emberek mindennapi problémáikat vagy legmélyebb kételyeiket osztották meg, útmutatását várva. Volt, hogy a Rebbe egy-két szavas választ adott, máskor – mint esetünkben is – hosszasan kifejtve felelt a hozzá fordulóknak. Az alábbi levél különlegessége, hogy megmutatja, mennyire eggyé vált a zsidó nép Jeruzsálemmel: a legnagyobb kétségeink esetén is a szent városhoz fűződő kapcsolatunk nyújthat kapaszkodót.

» Isten segítségével

5743. támuz 16./1983. június 27., Brooklyn, N.Y.

Üdvözet és áldás!

El kell mondanom, hogy ez volt az egyik „legnagyszerűbb” levél, amit valaha olvastam, tekintve, hogy egy olyan ember hihetetlen következtetéseit tartalmazza, aki az után, hogy 17 éven keresztül zsidóhoz méltóan élt, most rádöbben, hogy tévedett, és mindent csak a feleségéért és a családjáért tett meg. Ezért most úgy gondolja, hogy eljött a radikális változtatás ideje, bár önmaga is elismeri, hogy nincsenek kikezdhethetetlen bizonyítékai, és „*furcsa kételyei*”, illetve Istennel és a parancsolatokkal kapcsolatos hiányos ismeretei motiválják csupán.

Érdekes, hogy amíg erős kétségek gyötrik a múltjával kapcsolatban, addig a jövőjével kapcsolatban ezek fel sem merülnek. Olyannyira, hogy már lépéseket is tett, hogy lezárja az elmúlt 17 évet és családi életét.

(...) amikor egy zsidóban kétely merül fel, és elveszti a parancsolatok megtartása iránti készletét, ez a logikus gondolatmenet: ha további kutakodása során újra megerősödik a készletése, az örvendetes. Másrészt viszont, ha arra a következtetésre jut, hogy amit tett, az felesleges volt, akkor legfeljebb azért a néhány percért sajnálkozhat, amit a tfilin felvételére áldozott minden hétköznap reggel vagy azokért a nem kóser ételekért, melyeket megtagadott önmagától, esetleg a megtartott szombatokért és ünnepekért és így tovább. Ha azonban elhamarkodottan feladja a zsidó életmódot, majd előbb vagy később rádöbben, hogy a Tóra, a parancsolatok és a zsidó életvitel „*a mi életünk és napjaink hossza*”, mind erre, mind a következő életre vonatkozóan, akkor sohasem bocsátja meg magának, hogy ilyen könnyelműen viselkedett.

Ami a zsidóság alapjaival kapcsolatos kételyeit illeti – a témának hatalmas irodalma van, klasszikus és modern egyaránt, akár angol nyelven is. Többségük nem a hitre támaszkodik, hanem tényekre. Érdemes itt megemlíteni, (...) a szináj-hegyi isteni kinyilatkoztatást,

amikor az Örökkévaló kinyilvánította a tízparancsolatot és nekünk adta a Tórát. Ez a tudományosan egyik leginkább bizonyított esemény az emberiség történelmében, mert 600 000 felnőtt férfi, továbbá nők és gyermekek személyes tapasztalatán alapszik, melyet változatlan formában adtak tovább a szülők gyermekeiknek nemzedékről nemzedékre, a hagyomány megszakítatlan láncolatán keresztül. További bizonyíték, hogy a zsidók gyakorlatilag változatlan módon teljesítik a parancsolatokat generációk óta, a világ minden részén, még hozzá olyan odaadással és önfeláldozással, hogy mindenüket, akár életüket is, készek voltak feladni az egyetlen Istenért, az egyetlen Tóráért és az egyetlen zsidó népért. (...)

Időt fordítottam arra, hogy leírjam Önnek mindezt, bár ez józan ésszel is kikövetkeztethető, és nem az én találmányom. Megtalálhatja Ön is olyan forrásokban, mint a Kuzári és a nagy zsidó filozófusok egyéb műveiben. Bölceinket idézve: „*Nincs értelme a múlton keseregni.*” Bízom benne, hogy azoktól a helytelen tettektől, melyeket elkövetni készül – s melyek egy részét, köszönhetően égbekiáltóan hamis következtetéseinek, már meg is tette – végül elhatárolódik, s levelemmel meg tudtam mutatni a jó és helyes irányt, mely az Ön és családja számára is jó és helyes. Ezért is küldtem el ezt a levelet gyorspostával.

Véletlenül ezt a levelet éppen a támuz 17-i böjt előtt írtam meg, mely a jeruzsálemi fal áttörésének állít emléket a város ostroma során, mely esemény végül a Szentély lerombolásához vezetett. Ez arra emlékeztet mindannyiunkat, hogy meg kell tennünk mindent, hogy megszüntessük a pusztulás és a száműzetés kiváltó okát, és ezt megemlítyük imáinkban is „*umipnéj chá-toéjnu*” – mert bűneink miatt kiűzettünk országunkból. Ez kiemelten felhívja a figyelmünket arra, hogy nem engedhetjük meg, hogy bármi is rést üthessen a falon, mely „*Jeruzsálemet*” védi. „*Jiré Sálem*” és a belső Szentély, mely a zsidók legféltettebb kincse, az egykori jeruzsálemi Szentély elpusztíthatatlan ellenpárja. Ezt a belső Szentélyt értékeli a legtöbbször az Örökkévaló, ahogy ez meg is jelenik törvényeiben és rendeleteiben: „*Építsetek nekem szentélyt, hogy közöttük lakozzam.*” Közöttük – minden egyes zsidóban és minden egyes zsidó családban.”

Áldással,

M. Schwartzon

TRUMP, JERUZSÁLEM ÉS AZ ÚJ REALITÁSOK

Az Amerikát és Izraelt megbélyegző ENSZ-határozatok, a világ felháborodása dacára a palesztinok korántsem triumfálhatnak: az arab államok zöme is észrevette, hogy 2017-et írunk, nem 1947-et. Vissza kell térniük a valóság talajára, ahol Jeruzsálem bizony Izrael fővárosa. ACKERMAN LÁSZLÓ ÍRÁSA

„Ha a zsidó történelmet egyetlen szóban akarnánk összefoglalni, ez a szó úgy hangzana: Jeruzsálem” – állapította meg bölcsen a város egykori legendás polgármestere, Teddy Kollek, előrevetítve egyben a korszaka utáni éra fő konfliktusforrását. Az izraeli nemzet vitathatatlan fővárosa már a zsidó állam megalapítása óta támadások kereszttüzeiben áll, de olyan intenzitású politikai küzdelmek, sőt terrorhullámok, amelyeket az elmúlt két-három évtizedben láthattunk, történelmileg egyedülállóak. Az amerikai elnök lényegében ennek a kimerítő, perspektívátlan állapotnak akart véget vetni, amikor december 6-án bejelentette: Washington Jeruzsálemet tekinti Izrael legitim fővárosának, ezért oda költözteti nagykövetségét.

Mielőtt áttekintenénk, mik lehetnek Donald Trump lépésének politikai következményei a térségben, fontos felidézni, hogy Jeruzsálem kérdése, a város státusa a palesztin „szabadságharc” legfontosabb ügye. Nem véletlen, hogy a Palesztin Hatóság (PA) fő ereje, a Fatah és a Gázában uralkodó rivális Hamász

terrorszervezet is „al-Kudsz-ban”, tehát Jeruzsálemben, pontosabban – egyelőre – annak keleti részében látja jövődő államuk fővárosát, dacára annak, hogy a PA közigazgatási központja, intézményei Ramallah-ban vannak.

Számos elemző egyetértett abban, hogy bár Jeruzsálem elismerése számos rizikót rejt magában, a lépés segít abban, hogy a palesztinok elfogadják a realitást: ahogy Izrael a zsidóság megkérdőjelezhetetlen otthona, úgy Jeruzsálem is annak megkérdőjelezhetetlen és oszthatatlan fővárosa. Az elmúlt évtizedekben Izrael vezetői, a békemegállapodás sürgetésének engedve, nem egyszer ajánlották fel a palesztinoknak Jeruzsálem lehetséges megosztását is, de a többi nagyvonalú ajánlattal együtt Arafat és társai ezt is lesöpörték az asztalról.

TÖRTÉNELMI REVÍZIÓ

Az ügy hátteréhez tartozik természetesen ennek az elutasításnak az oka is: a zsidó állam 1948-as arab megtámadása után Jeruzsálem és így az ismert zsidó szent helyek majd’ húsz éven át jordániai meg-

szállás alatt voltak. A város 1967-es izraeli felszabadításáig és egyesítéséig nem hogy a palesztin állam nem jött létre, de az állítólagos majdani fővárost, Kelet-Jeruzsálemet sem fejlesztették éppen, sőt kifejezetten lepusztították, a zsidókat elűldözték, a zsinagógákat bezárták és arab fegyveresek rendszeresen lőtték a nyugati városrész civiljeire. Azóta minden hangzatos békeígéret dacára a „mérésékelt” és a nyíltan terrorista palesztin vezetők is egyvalamiben egyetértenek: nemcsak Júdeát és Somront, de *egész Izraelt* megszállt területnek tekintik, és szó nincs arról, hogy békében elfogadnák Nyugat-Jeruzsálemet a szuverén zsidó állam fővárosaként.

A Trump bejelentése – valamint a döntést elítélő ENSZ-határozat – utáni palesztin reakciók is azt igazolták vissza, amiről például Tayseer Al-Tamimi palesztin főbíró is beszélt korábban: „Jeruzsálem a vallási, politikai és spirituális fővárosa Palesztinának, a zsidóknak nincs joguk hozzá.” A Palesztin Hatóság, amely már 2009-ben történelmi revizionista kampányt indított Jeruzsálem zsidó történelmének

tagadásáért, a zsidóság „megszálló” szerepének bizonyításáért, és amely évek óta terjeszti azt a *fake news*-t, hogy Izrael lerombolhatná az al-Aksza mecsetet a Templom-hegyen, azonnal erőszakos ellenlépéseket, a „harag napjait”, sőt egyenesen új intifádát helyezett kilátásba.

A szervezett vérontás végül szerencsére elmaradt (így is tucatnyi palesztin meghalt a bejelentést követő összecsapásokban, és csak tavaly decemberben háromszorosára, 250-re emelkedett a terrortámadások és „biztonsági incidensek” száma), de a PA mindent megtett a hangulatkeltésért: médiájuk, Facebook-oldalaik folyamatosan visszhangozták Mahmúd Abbász elnök gyújtóhangú szólamait, Izrael-ellenes karikatúrákat osztottak meg, miközben a Fatah-vezetők a város „muszlim és keresztény szent helyeinek védelmére” szólítottak fel. A Twitteren már a rettegett bejelentés előtt Trumpot jelentéktelen bohócoknak igyekeztek beállítani, militánsok és önjelölt régészek szajkózták, hogy Jeruzsálem mindig is „Palesztina örök fővárosa” volt. A Kneszet mindenestre a biztonság kedvéért január 2-án kétharmados többséghez kötötte Jeruzsálem megosztását, nehogy egy béketerv keretében lemondjanak a város bármelyik részéről.

A december 21-i, Trump-ellenes ENSZ-közgyűlési határozat (amely után Benjamin Netanjahu a „hazugságok házána” nevezte az országával szemben mindig elfogult világ-szervezetet) nyomán természetesen triumfáló posztok, kommentek özönét osztották meg, a szélsőségesekkel együttműködő nyugati BDS-mozgalom pedig ismét a nyugat-ellenes és az Izrael-ellenes harcok összefonódását, valamint a zsidó állam átfogó embargóját sürgette.

Pedig annak a bizonyos ENSZ-határozatnak az elfogadása jelentős elmozdulást jelez: míg 128 állam csont nélkül megszavazta a határozatot (amely egyrészt megtiltja egy szuverén tagállamnak, hogy maga határozhassa meg fővárosát, másrészt egy másik tagállamnak, hogy

ezt elfogadja), addig 9 ellene szavazott, 35 tartózkodott (köztük Magyarország), 21 pedig részt sem vett a szavazáson. Szó sincs tehát arról, hogy a világ, ezen belül az Európai Unió egyöntetűen elítélné Izraelt, sőt a döntés a visegrádi négyeket is megosztotta, hiszen Szlovákia például szintén a többséggel szavazott. Több ország (Románia, Guatemala) kijelentette, ők is fontolgatják követségük áthelyezését.

ÚJ IDŐK, ÚJ REALITÁSOK

Az EU-mainstream alaphangját persze a berlini és a párizsi reakciók adták meg: mind Angela Merkel, mind Emmanuel Macron távolságtartó és hűvös közleményekben határolódott el Trump bejelentésétől, azt hangsúlyozva, amit maga Trump is mondott: a város státusát, határait egy majdani izraeli-palesztin megállapodásnak kell rendeznie. Sigmar Gabriel német külügyminiszter még rá is egy dobott egy lapáttal, amikor december végén – nem először – „apartheid államnak” nevezte Izraelt, ezt az év utolsó napján a Hamász természetesen ujjongva osztotta meg a Twitteren.

Ezzel együtt a palesztinok rántsem triumfálhatnak: elemzők szerint az arab államok zöme is észrevette, hogy 2017-et írunk, nem 1947-et, a palesztin „ügy” melletti kiállítás már nem prioritás, nem identitás- és politikaképző eleme cselekvésüknek. Az izraeli hírszerzéshez közel álló források arról számoltak be, hogy Abbász nem véletlenül nem volt jelen a New York-i ENSZ-

közgyűlésen: Rijádban és Abu Dhabiban befolyásos arab vezetők-től kapott fejmosást: arra próbálták rábírní Abbászt, hogy bár fontos küzdenie Jeruzsálemért, ne tartsa hadüzenetnek Trump deklarációját, és ne szövetkezzen az ügyben az Amerika-ellenes Erdogan török elnökkel. És ez még messze nem minden: sem Egyiptom, sem Jordánia, sem Szaúd-Arábia nem feltétel nélküli „békepartner” a palesztinoknak.

Ez elsősorban azzal függ össze, hogy az elmúlt években, az iraki és a szíriai háború következtében, alapvető változások mentek végbe a térségben. A síita-szunnita szembenállást befolyásolta, hogy Amerika és szövetségesei végzetes csapást tudtak mérni az Iszlám Államra, amely így már óriási területeket és befolyást veszített (maradék erejét láthatóan a nyugat elleni merényletekre és a Hamász elleni gázai küzdelemre fordítja). Oroszország és főleg Irán nagy nyertese a szíriai háborúnak, márpedig a szunnita arab többség nem akar még több síita befolyást a Közel-Keleten. A The New York megszélesítette azt is, hogy Egyiptom arra próbálta rábírní a palesztinokat, hogy érijék be Ramallah-val mint fővárossal – ez akár csak néhány éve még elképzelhetetlen lett volna.

Trump döntése, amely elsősorban veje, Jared Kushner, valamint David Friedman amerikai nagykövet megfontolásán alapszik, egyértelműen szaúdi és más arab támogatáson alapul, és gyökeresen megfordítja a hagyományos logikát: nem a palesztin-izraeli konfliktus rendezése a közel-keleti béke kulcsa, ahogy eddig mindenki gondolta, hanem fordítva, egy nyugodt, stabil, szervezett terrorizmus nélküli Közel-Kelet teszi egyáltalán lehetővé a majdani megállapodást. Annak azonban visszavonhatatlanul tartalmaznia kell Izrael elismerését, és így: annak a fővárosnak az elismerését, amit az izraeliek, az egész zsidó nép háromezer év óta mindig is a politikai és szellemi fővárosának tartott a szívében.

JERUZSÁLEM IZRAEL FŐVÁROSA, A VILÁG KÖZEPE

„Ha rólad megfeledkezem, Jeruzsálem, feledkezzék rólam a jobbam! Tapadjon nyelvem ínyemhez, ha meg nem emlékezem rólad, ha föl nem emelem Jeruzsálemet örömöm tetejére!”
(Zsoltárok 137:5-6.) DÉNES ANNA ÍRÁSA

Jeruzsálem évezredek óta áll a zsidó nép gondolatvilágának centrumában. A helyszín mint település azóta tekinthető a zsidó nép középpontjának, amióta a polgári időszámítás kezdete előtti X. század elején Dávid király elfoglalta és fővárossá tette a jevusziak városát, Sálemet. A hely jelentősége azonban sokkal korábbi időkhöz, zsidó hagyomány szerint a világ teremtéséig vezethető vissza.

A VILÁG KÖZEPE

A Templom-hegyen található ugyanis az *even hástijá* – a világ alapköve, az a hatalmas szikladarab, melyből a hagyomány szerint a világ teremtése kiindult. Az *even hástijá* a zsidó nép számára a világ legszentebb helye, mivel fölötté állt a Szentek Szentje. Így ír erről a valószínűleg a IX. századból származó Midrás Tánchumá: „Ahogyan az emberi test középpontjában van a köldök, úgy van a világ középpontjában Izrael Földje... és Jeruzsálem Izrael földjének középpontjában és a Szentély Jeruzsálem középpontjában és a szent hely a Szentély középpontjában és a Frigyláda a szent hely középpontjában és a világ alapköve van a szent hely előtt, mert azon alapul az egész világ.” A Zohárban, mely a zsidó misztika egyik alapkönyve pedig ezt olvashatjuk: „Addig nem volt megteremtve a világ, ameddig Isten nem vett egy követ, melyet a világ alapkövének

neveznek, és nem dobta le a mélységbe... és ebből tágult ki a világ. Ez a világ középpontja, és ezen a helyen állt a Szentek Szentje.”

A tórai történetek közül a hagyomány szerint ezen a helyszínen játszódtak többek között az *ákedát Jicchák*, Izsák feláldozása, korábban pedig itt mutatott be áldozatot az Örökkévalónak az első ember, majd Noách (Noé) is. Itt játszódtak a két önzetlen testvér története, akik egymás mezejére hordták át az éj leple alatt a kalászokat. És mindezek nyomán itt, a Morija-hegyen építtette fel Izrael harmadik királya, Szmó (Salamon) a Szentélyt, mely évszázadokon keresztül volt a zsidó nép spirituális központja.

A SZENTÉLY EMLÉKEZETE

A második Szentély lerombolása óta fizikailag ugyan nem létezik Szentély, de imáinkban, gondolatainkban mindig szerepel. „Jövő évben a felépített Jeruzsálemben” – mondják a zsidók a világ minden pontján az év legszentebb napja, jom kipur végén valamint a széder este befejezésével. „És építsd fel Jeruzsálemet, a szent várost minél hamarabb, még napjainkban” – kérlelik a zsidók az Örökkévalót, valahányszor a kenyérvetés utáni asztali áldást mondják el. A lakásokban egy kis darab falat vakolatlanul hagynak „lezécher háchurbán” – a pusztulás emlékeztetőre és az esküvői szertar-

tás végeztével egy poharat törnek el, mivel az örömünk nem lehet teljes, amíg fel nem épül a jeruzsálemi Szentély. A zsidók napi háromszori imájukat Jeruzsálem (a városon belül pedig a Templom-hegy) felé fordulva mondják el, ennek megfelelően a zsinagógákat is úgy tájolják, hogy a szent város felé mutasson, és a rabbik azt mondják, hogy ha valaki úton van, és ezért nem tudja, fizikailag merre van Jeruzsálem, akkor legalább szívében forduljon a világ legszentebb helye felé.

Jeruzsálem körül forog a zsidóság számos ünnepe is, legyen szó a zarándokünnepekről, amikor áldozatot bemutatni mentek fel a Szentélybe, vagy éppen azokról a böjt- és emléknapokról, amikor arra emlékezünk, hogy a megszálló erők megtámadták, felgyújtották vagy lerombolták a várost.

JERUZSÁLEM, A FŐVÁROS

Jeruzsálemet Dávid királysága idején, a polgári időszámítás kezdete előtti X. században foglalták el a zsidók. A környéken az isteni ígéretnek megfelelően már szinte minden település a zsidók kezében volt. Dávid király azonban uralkodásának első hét évében Hevronból irányította az országot. Stratégiaileg, politikailag és gazdaságilag azonban Jeruzsálem sokkal alkalmasabb volt a birodalom központjának, mivel nem tartozott egyik törzs területé-

hez sem, és az északi és déli törzsek közti választóvonalon feküdt. Így Dávid csatára indult, és bevette a várost a jevuzsi néptől, hogy fővárosává tegye azt, majd (a Midrás szerint) pénzen külön megvásárolta a várost, és azon belül (Smuel próféta könyve szerint) a Templom-hegyet is, ahogyan azt Ávrám ősapja is tette a Máchpéla-barlanggal, illetve Jáákov a Sechem előtti mezővel:

És bement Gád Dávidhoz... és mondta neki: Menj föl, állíts oltárt az Örökkévalónak a jevuzsi Aravna szérűjén... És mondta Aravna: Miért jött uram, a király az ő szolgájához? Mondta Dávid: Hogy megvegyem tőled a szérút, hogy oltárt építsek az Örökkévalónak és elálljon a dögvész a néptől. És szólt Aravna Dávidhoz: Vegye és mutassa be uram, királyom azt, ami jónak látszik szemeiben; lám itt a tulok az égőáldozatra, meg a cséplőszánok és a marha szerszáma fának... És szólt [Dávid] Aravnához: Nem, hanem pénzen fogom megvenni tőled, s nem mutatok be az Örökkévalónak, Istenemnek ingyen való áldozatokat. És megvette Dávid a szérút és a marhát ötven sékel ezüstért... (1Sámuel 24:18-24.)

Így Jeruzsálem politikai, gazdasági és vallási értelemben is fővárossá vált, hiszen Dávid, bár magát a Szentélyt nem építhette fel, a szövetség ládáját átvitette Silóból Jeruzsálembe. Ettől fogva számíthatjuk Jeruzsálem főváros-voltát, mely státusz sem az első Szentély lerombolása után, a babilóniai száműzetés alatt, sem pedig a második Szentély polgári időszakának szerinti 70-ben történt lerombolását követő és a mai napig tartó diaszpóra alatt nem szűnt meg.

ÚT A MODERN ORSZÁGIG

Bár a szétszórás évszázadai alatt folyamatos volt a zsidó jelenlét az országban és a szent városban is, a zsidók lélekszáma meglehetősen kicsi volt. A XIX. század végén, amikor Izrael Földje az Ottomán Birodalom fennhatósága alatt állt, Jeruzsálemnek 12 ezer lakosa volt, közülük mintegy hatezren voltak zsidók, akik nyomorúságos körülmények között éltek a város falain belül. 1855-ben épült meg Mose Montefiori kezdeményezésére az első negyed a falakon kívül, mellyel

kezdetét vette a város terjeszkedése. Az ezt követő alijahullámok nyomán, a cionista ideológia kialakulásával és megerősödésével valamint a nemzetközi helyzet romlása eredményeként egyre többen érkeztek Európából Erec Jiszráelbe.

Az újonnan érkezettek egy része Jeruzsálemben telepedett le, és a város, melynek zsidó lakosai többnyire rettenetesen szegények

A VÁROS NEVEI

Jeruzsálem – héberül Jerusálajim. Vannak források, melyek Jeruzsálem néven említik. A többes számú (-im végződésű) alakot úgy magyarázzák, hogy valójában két Jeruzsálem létezik: egy égi és egy földi. A név eredetéről több magyarázatot is olvashatunk. A jevuzsiak városát eredetileg valószínűleg Sálemmek nevezték, és ehhez adódhatott esetleg a sumér eredetű, várost jelentő „uru” szót, így lett a város a Béke Városa. Egy más magyarázat szerint (Midrás *Brésit rábá*) Ávrám „Jiré”-nek nevezte az ott levő települést, ami félelmet, elsősorban istenfélelmet jelent, Sém viszont, Noách (Noé) fia Sálemmek, kifejezve ezzel a hely tökéletességét, befejezettségét. A kétféle elnevezésből ered a Jerusálajim összetétel.

voltak, lassan növekedésnek indult. Az 1917-ben kezdődő palesztinai brit mandátum időszaka, illetve az ugyanebből az évből származó Balfour-nyilatkozat már az ismét kiépülő zsidó hazát előlegezte meg. Az államalapításig még három, békésnek egyáltalán nem mondható évtized telt el ezután, melyek során azonban kialakult Jeruzsálem jellegzetes arculata, és megerősödött a város központi szerepe. Amikor 1948-ban kiáltották az újonnan megalakult Izrael államot, a hároméves

város ismét elnyerte fővárosi rangját. Ezzel egy időben az egyesült arab seregek támadást indítottak a régi-új ország és azon belül a régi-új főváros ellen is.

A harcok eredményeként 1948 végén Jordán és zsidó részre osztották fel Jeruzsálemet. A Siratófal és a Templom-hegy jordániai kézre került. A zsidó fennhatóság alatt levő nyugati városrész – fővároshoz méltó módon – rohamosan fejlődött, közigazgatási és oktatási intézményekkel, lakóépületekkel és parkokkal gyarapodott. Azonban egészen 1967-ig, a hatnapos háborúig kellett várni, míg a zsidó katonák hősiességével helyállása nyomán végre újra egyesíthették a kettészakított várost. „A Templom-hegy a kezünkben van” – tudósított egy katona a helyszínről, majd a rádióban lejátszották a nem sokkal korábban slágerként felkapott „Jerusálajim sel záháv” – „Arany Jeruzsálem” című dalt.

Ettől kezdve az egyesített Jeruzsálem még inkább fejlődésnek indult, lendületesen haladt az építkezés. Izrael alaptörvénye kimondja, hogy „Az egész és egyesített Jeruzsálem Izrael fővárosa. Az államelnök, a parlament és a legfelsőbb bíróság székhelye Jeruzsálem.”

Ez a gondolat azonban nem új: már Jirmijáhu (Jeremiás) próféta könyvében olvashatjuk:

Amaz időben nevezni fogják Jeruzsálemet az Örökkévaló trónjának és hozzágyűlnek mind a népek az Örökkévaló nevéért Jeruzsálembe; és nem járnak többé gonosz szíviük macacssága után. (Jeremiás 3:17.)

HÁZASSÁGKÖTÉS HASZID MÓDRA

Sokan csak filmekből ismerik, milyen is egy igazi haszid esküvő. Ha valaki meghívást kap egy ilyen eseményre, sokszor azt sem tudja, mire számíthat. Milyen részei lesznek a szertartásnak? Mit miért csinálnak? Fényképes összeállításunkból mindenre fény derül! **FELDMAN MUSSIE ÍRÁSA**

A Midrás (*Midrás rábá, Brésit 68:3-4.*) elmesél egy történetet Joszé bár Cháláftá rabbiról, akit felkeresett egy idős római nemesasszony, és megkérdezte tőle, mit csinál Isten azóta, hogy befejezte a világ teremtését. A rabbi elmondta neki, hogy Isten azóta a házaspárokat hozza össze.

„Ez is munka?” – nevetett az asszony, és azt mondta, ezt ő is meg tudja csinálni. „Az Örökkévaló számára ez olyan nehéz, mint szétválasztani a Vörös-tengert.” – mondta a rabbi. A matróna összehívta szolgálait és szolgálónőit, majd találomra összeházasította őket. Másnap reggelre azonban az újszülött párok között kitört a háborúság – egyik sem volt elégedett a házastársával. Az asszony ezután belátta, hogy az Örökkévaló munkája valóban hatalmas.

Minden egyes léleknek, akit az Örökkévaló megteremtett, létezik egy lelki társa, egy *básertje*. Megtalálni a lelki társunkat nem könnyű, ezért a hagyományokat követve napjainkban is a párkeresők segítségére vannak a rokonok, barátok – és, nem mellesleg, professzionális *sádhen*ek, házasságközvetítők is. A közvetítők által összehozott házasságok semmiképpen jelentik azt, hogy a feleknek ne lenne beleszólása a döntésbe. A zsidó vallásjog

sosem támogatta a kényszerházasságot. Az, hogy a felek nem véletlenül botlanak egymásba, hanem megszervezték a találkozójukat olyanok, akik jól ismerik őket, nem,

és tanult házaspárt kérnek fel arra, hogy áttanulmányozza velük a családi életre vonatkozó előírásokat. Ők azok, aki kellő tudással és tapasztalattal rendelkeznek ahhoz,

HASZID ETIKETT

A haszid esküvőn a *cnjut* előírásainak megfelelően öltözik fel mindenki – köztük a menyasszony is, így a ruhája elfedi a vállát, a könyökét, a térdét és a kulcsfontját is.

A szertartás után a menyasszony férjes asszonyként lép ki a *chéder jichudból*. Így – ha csak szimbolikusan is, de – már elfedi a haját. Vannak, akik már ilyenkor parókát vesznek, mások megelégszenek a hajukat részben fedő menyasszonyi fátýollal.

hogy nem von le a találkozó értékéből, hanem hozzáad ahhoz. A professzionális *sádhen* vagy a lelkes amatőrök jól ismerik azokat, akiket beajánlanak egymásnak, és így sok csalódástól, felesleges körtől megóvják a párkeresőket.

AZ ESKÜVŐT MEGELŐZŐ NAPOK

Hászid szokás szerint a jegyesség rövid ideig, legfeljebb pár hónapig tart. Ezalatt a fiatalok felkészülnek a zsidó házasságra. Egy istenfélő

hogy elkísérik a jegyespárt életüknek ebben a várakozással teli időszakában.

A házasságkötést megelőző héten hagyományosan nem találkozik egymással a jegyespár – többek között azért, hogy nehogy a közelgő esküvő okozta feszült hangulatban összevesszenek. Szokás, hogy ezen a héten a vőlegény és a menyasszony nem lép egyedül utcára. Az őket kísérő zsidó embereket öröknek, *somereknek* nevezzük.

KÁBÁLÁT PÁNIM: A VENDÉGEK FOGADÁSA

Ez a nap a vőlegény és a menyasszony számára olyan, mint a jom kipur, az engesztelő nap, ezért reggeltől kezdve a szertartás végéig böjtölnek.

Elérkezett a várva várt pillanat: a menyasszony és a vőlegény az esküvő helyszínére érkeznek, és megkezdődik a *Kábálát pánim*, a vendégek fogadása. A jegyespár továbbra sem találkozhat egymással, a nők a menyasszony, a férfiak a vőlegény szobájában gyülekeznek. A menyasszony feldíszített, trónusszerű széken ülve fogadja a hölgyeket. Szokás frissítőkkal és néhány falat étellel kínálni az érkező vendégeket, amíg el nem kezdődik a szertartás.

A vőlegény szobájában általában haszid dallamokat énekelnek és a jövődöbéli férj vagy valamelyik vendég Tóramagyarázatot tart. A legtöbb helyen itt írják meg azt a két dokumentumot, mely a házasság jogi alapját megveti: a *tnáimot* és a *kötubát*. A *tnáim* a két család megállapodását tartalmazza többek között olyan kérdésekben, hogy ki viseli az esküvő és az új otthon felszerelésének költségeit. A szerződés megkötése után a két örömapja

szobájában kerül sor. Ez valójában egy szerződés formanyomtatványa, amely rögzíti a házasságkötés tényét és a későbbi feleség jogait. Ez, a talmudi bölcsek által szerkesztett irat, korát messze megelőzve rögzítette már évszázadokkal ezelőtt is a nő jogait és azt, hogy mi illeti meg a feleséget válás vagy a férj halála esetén.

Chábád szokás szerint ezután a vőlegény egy haszid diskurzust, *máámárt* ad elő. Ez a hatodik Lubavicsi Rebbétől, Jozsef Jic'cháik Schneerson rabbitól származik, lánya Chaya Mushka és a későbbi, ugyancsak Lubavicsi Rebbe, Menachem Mendel Schneerson rabbi esküvőjén (1928) hangzott el. A *máámár* magába foglalja az összes lubavicsi rebbe (a híres Báál Sém Tov-tól kezdődően) tanítását, ennek felidézése tehát annak az óhajnak a kifejezése, hogy lelkeik tiszteljék meg az ünnepeket.

A MENYASSZONY ELFÁTYOLOZÁSA

A ceremónia következő állomás a menyasszony elfátyolozása, vagyis a *bádekolás*. A vőlegényt a két örömapja, vagy távollétükben a jegyespár

által felkért zsidó házaspárok férfi-tagja és a férfi vendégek a menyasszonyhoz kísérik. Szokás, hogy énekszóval vonulnak be a menyasszony szobájába, ahol a menyasszony az örömapyák és a hölgyek koszorújában várakozik. Chábád szokás szerint innentől a szertartás végéig a ljadi-i Snéor Zálmán rabbi által komponált, szívhez szóló melódiát éneklük.

A vőlegény fátylat borít a menyasszony arca elé – haszid szokás szerint teljesen átlátszatlan fátylat, mely tökéletesen eltakarja az arca arcát. Hagyományosan ezt sem arany, sem ezüst díszek nem díszítik, ahogy a házasulandók sem viselnek semmilyen ékszert. Ezután a menyasszony és a vőlegény édesapja és nagyapja megáldja az arát.

Az elfátyolozás szertartására több magyarázat is létezik. Egyrészt Rebeka ósanyánktól eredő szokás,

aki kendőjével eltakarta arcát, mikor meglátta vőlegényét, Izsákot (1Mózes 24:65.). Másrészt a fátyol, ami a szertartás végéig lehajtvá ma-

HASZID ETIKETT

Az ünneplés során a férfiak és a nők elkülönülnek, a két „térfelet” paraván, ún. *mechice* választja el egymástól. A lányok és az asszonyok a menyasszonnyal, a férfiak és a fiúk a vőlegénnyel táncolnak.

(vagy, ha ők nincsenek jelen, akkor az a két hölgy, akik a hüpe alá kísérik majd a menyasszonyt), közösen eltörnek egy tányért. Ez szimbolizálja a most aláírt *tnáim* véglegességét és megmásíthatatlanságát.

A *kötuba*, a házasságlevél megírására is általában itt, a vőlegény

rad, elkülönülést is biztosít a menyasszónynak ebben a szentséggel teli pillanatban. Az elfátyolozásnak kabbalisztikus jelentése is van: azt szimbolizálja, hogy a vőlegény nem külső szépségéért, hanem belső tulajdonságaiért veszi feleségül a menyasszonyt, és hogy személyiségének azokat a vonásait is szeretni és tisztelni fogja, amelyek most még rejtve vannak előtte. A *bádekolás* ugyanakkor a menyasszony részéről azt is jelképezi, hogy innentől kizárólag a férje számára őrzi meg szépségét.

A *bádekolás* után a vőlegény kísé-
rőivel visszatér szobájába. A követ-
kező szertartás előkészületeként a
menyasszony és a vőlegény leveszi
minden ékszerét, és kiüríti zsebeit –
az esküvői baldachin alá semmilyen
értéket vagy pénzt nem vihetnek.
Ezzel kívánják elkerülni, hogy bár-
melyik fél a másik vélt gazdagsága
miatt menjen bele a házasságba.
Szokás, hogy a menyasszony éksze-
reit még hajadon lányoknak adják
át megőrzésre, mintegy áldásként
arra, hogy mihamarabb ők is meg-
házasodjanak.

Ruházatukon minden csomót
megoldanak – a cipőfűzőtől a nyak-
kendőig. Ez a szokás abból ered,
hogy abban a pillanatban, amikor
életre szólóan összekötik az éle-
tüket, semmi más ne legyen, ami
lekötözi őket. Áskenáz szokás sze-
rint a vőlegény, akár csak jom kipur
napján, *kilít*, fehér, ingszerű halotti
ruhát ölt ruhája fölé, amire még egy
kabátot vesz fel. A készülődés köz-
ben szokás, hogy édesapja, leendő
apósa és más közeli férfirokonok
megáldják.

A HÜPE

Ezek után kerül sor a szertartás leg-
többek által ismert részére, a *hüperé*
vagy *hupára*. A *hüpe* szó maga azt
a négyszögletes baldachint jelöli,
amely alatt lezajlik a házasságkötés
szertartása. Áskenáz szokás szerint
ezt a szabad ég alatt állítják fel. Ez
szimbolizálja a házaspár kívánsá-
gát, hogy a mennyekből jövő áldás
legyen házasságukon, ugyanakkor
emlékeztet az Ábrahámmal kötött
szövetségre, melyben az Örökké-
való megígérte, hogy megsokasítja
leszármazottait, mint az égen a csil-
lagokat (1Mózes 15:5.).

A hüpe lehet akár egy *tálit*, imale-
pel, amit négyen tartanak vagy póz-
nákon álló, díszes baldachin. Ez a
négy oldalán nyitott építmény Áb-
rahám és Sára sátrát idézi, amelyik
mindig nyitva állt a vendégek előtt.
A Kabbala szerint minden esküvőn
jelen van a *Söchiná*, az isteni lélek,
amihez csatlakoznak a vőlegény és
a menyasszony elhunyt felmenői-
nek lelkei.

A felkészülés után a hüpe alá ve-
zetik először a vőlegényt, majd a
menyasszonyt. A fiatalokat általá-
ban a szüleik kísérik – általános
szokás szerint a vőlegényt a két
édesapa, a menyasszonyt a két édes-
anya. Ha a szülők nincsenek jelen,
elhunytak, nem zsidók vagy nem
kötöttek zsidó házasságot, akkor
erre felkért házaspár tagjai vállalják
az „unterfirer” szerepét. A kíséret-
hez sok közösségben a nagyszülők
is csatlakoznak, mind egy-egy gyer-
tyával a kezükben. A kísérők részint
lelkileg támogatják életük legfonto-
sabb útján a fiatalokat. Másrészt
a vőlegény és a menyasszony ezen
a napon olyan, mint egy királyi pár,

akiket díszkíséret illet meg. A gyer-
tyák azokat a lángokat szimbolizál-
ják, melyek a Tóraadáskor, a zsidó
nép és Isten „menyegzőjén” égtek.

A bevonulás alatt Chábád közös-
ségekben a korábban már említett
dallamot éneklük. Más közösségek-
ben a „Báruch hábá” – *Áldott, aki
jön...* kezdetű dalt és más köszöntő
énekeket énekel a kántor. Aske-
náz közösségekben a lefátyolozott
menyasszony hétszer (más helye-
ken háromszor) megkerüli a vőle-
gényt. Ennek alapja Jirmijáhu pró-
féta mondata (*Jeremiás 31:21.*): „A
nő körbeveszi és megvédi a férfit.”
A hét kör részint a teremtés hét nap-
jára, részint Jehósuára emlékeztet,
aki hétszer járta körbe Jerikó falait,
mire azok leomlottak – így omlik le
minden fal, ami elválasztaná a vőle-
gényt és a menyasszonyt. A körök
után a menyasszony a vőlegény
jobbára áll, mivel a zoltárok sze-
rint ez a „királynő helye”.

Chábád közösségekben szokás
ilyenkor felolvasni azt a levelet,
amit a Rebbe küldött az esküvőkre,
és amelyben megáldotta a fiatalo-
kat. Egyes közösségekben az eskü-
vő ezen pontján a jelenlévő kohani-
tákat megkérlik a papi áldás elmon-
dására.

ELJEGYZÉS ÉS HÁZASSÁG

A hüpe alatt két egymást követő
ceremónia zajlik le: a *kidusin* és a *ni-
szuin*. Elsőként a vőlegény eljegyzi
magának a menyasszonyt „Mózes
és Izrael törvényei szerint”, majd
a *kötuba* felolvasása után történik
a tényleges házasságkötés, az erre
mondott áldásokkal.

Az eljegyzés, *kidusin*, rendszerint
egy gyűrűvel történik – a teljesen

MAGYAR ESKÜVŐ AZ ISRAELI LUBAVICSI FALUBAN

December 31-én Kfár Chábádban állt a chüpe alá Oberlander Náchmán és Chani Vorst, hogy a zsidó hagyományoknak megfelelően egybekeljenek. Az esküvő sok szempontból különleges volt. A szertartást a szokásoktól eltérően nem a település főrabbija, Méir Áskenázi vezette, hanem a milánói lubavicsi rabbi, Moshe Lázár rabbi – aki a vőlegény anyai nagyapja is egyben.

Az esküvőn szokatlanul sok magyar szót is lehetett hallani, hiszen Budapestről egy nagyobb „delegáció” érkezett, melyet barátok és a helyi sliáchok alkottak, valamint összegyűltek azok az Izraelben élő magyarok is, akik valamikor a Vasvári Pál utcai zsinagógába jártak, illetve az Oberlander család otthonában ismerkedtek zsidó gyökereikkel. „Nagyon jó volt látni a sok régi arcot, együtt örülni velük, látni az ‘unokákat’, a következő generációt.” – mondta el Oberlander Báruch rabbi.

Az esküvőn részt vett többek közt Berl Lázár, Oroszország főrabbija (a vőlegény nagybátyja); Kfár Chábád főrabbija, Méir Áskenázi rabbi; a menyasszony lakhelyének, Kirját Máláchi főrabbija, Jichák Jehudá Jeruslavy rabbi; Kirját Gát főrabbija, Mose Havlin rabbi; Rechovot Chábád rabbija, Menáchem Mendel Gluchovszky; Élijáhu Landau rabbi Bné Brákból; Szimchá Bunim Leizeron rabbi Jeruzsálemből; a Kirját Átában élő makói rabbi, Lemberger Simon rabbi; Jirmijáhu Cohen rabbi, a párizsi bét din volt vezetője; Bát Jám szfárádi újonnan kinevezett főrabbija, Élijáhu Bár-Sálom valamint sok Chábád sliách is.

Az ifjú pár számára rendezett sevá bráchat vacsorák egyikére a házigazda, a menyasszony unokatestvére, aki Észak-Tel Avivban lubavicsi küldött, elhívta Ilán Mort, aki tavalyig Budapesten volt izraeli nagykövet. Beszédében mesélt az Oberlander rabbihoz fűződő régi barátságáról, és méltatta a magyarországi Chábád sikeres munkáját.

Ezúton kívánunk sok boldogságot az ifjú párnak! Chani, Náchmán: Mázl tov!

sima karikagyűrű a házasság végtelenségét szimbolizálja és kifejezi azt az óhajt, hogy a házaspár élete sima és zökkenőmentes legyen. Ezután olvassák fel a házasságlevelet, a kötubát: először az eredeti arámi nyelven, majd a közösség többsége által beszélt nyelven is.

Végezetül következik a niszuin, melynek során egy pohár borra mondanak el hét áldást. Az áldásokra a fiatalok által tisztelt rokonokat vagy a közösség nagyra becsült tagjait kérik fel. Ezek az áldások jókívánások a frisházásoknak és a házasság szentségéről szólnak.

Végül, az esküvő csúcspontjaként, a vőlegény lábával összetapos egy üveg poharat. Ennek a széles körben ismert szokásnak az az oka,

hogy még az örömmel ebben a percében sem lehetünk maradéktalanul boldogok mindaddig, míg el nem jön a megváltás, és újra fel nem épül a jeruzsálemi Szentély. A pohártörés szokása a házasság véglegességére is utal – ugyanakkor egy kedves hagyomány szerint arra is, hogy ha valaminek törnie kell ebben a házasságban, az ne legyen értékeesebb, mint egy pohár.

AZ ELKÜLÖNÜLÉS SZOBÁJA

A menyasszony és a vőlegény – immár férj és feleség – fogadják a vendégek gratulációt, majd elvonulnak a chéder jihuudba, az elkülönülés szobájába. Ez az első alkalom életükben, amikor zárt ajtók mögött lehetnek kettesben, ezzel végleg-

sítve a házasság létrejöttét. Chábád szokás, hogy a chéder jichud küszöbére egy ezüstkanalat tesznek, mely felett jobb lábbal átlépve érkeznek a fiatalok a szobába, hogy ilyen fényes legyen az újdonsült házaspár élete is.

Az elkülönülés szobájába tanúk jelenlétében lép be a fiatal pár, akik ezután távoznak, és kívülről őrzik a szobát. Az ajtót belülről bezárják. Ezekben a kettesben töltött első percekben törnek meg egész napos böjtjüket, és szokás ilyenkor megajándékozni egymást. Míg odakint az ünneplő tömeg várja őket, az újdonsült házaspár egy nagyon fontos tanulságot ismer meg: azt, hogy akármit vár is tőlük a külvilág, mindig tudjanak időt szakítani egymásra. A jichud szobában legalább nyolc percet kell zárt ajtó mögött eltölteni, ezután csatlakozhatnak az esküvői ünnepséghez.

KEZDŐDHET AZ ÜNNEPLÉS!

Korábban már említettük, hogy a vőlegényt és a menyasszonyt ezen a napon királyoknak járó tisztelet illeti meg – ez látható abban a hatalmas ünneplésben és táncban, amivel a vendégek igyekeznek a kedvükben járni. Az esküvői lakoma utáni utóáldásban ismét elmondják a hét áldást. Szokás, hogy az esküvő utáni héten más-más család vendégeli meg a fiatalokat. Mivel ezeken az eseményeken is elhangzik a hét áldás, ezeknek a neve sevá bráchat.

Vallásos zsidó körökben nem szokás nászútra menni – a seva bráchat után a fiatalok rögtön megkezdik a valódi életüket, amelyben egy új, micvákra és a családi élet tisztaságára épülő otthon hoznak létre.

ÉPÜLJÖN ÚJJÁ A SZENTÉLY... MOST RÖGTÖN?

A modern világban, a fejlett technológia, az építőipari újítások, a zsidók megnövekedett politikai ereje és különösen a kétezer év óta várva várt, független zsidó állam megszületése fényében úgy tűnhet, hogy elérkezett az idő a Szentély újjáépítésére. Ha ez így van, akkor vajon miért nem élünk ezzel a lehetőséggel? HURWITZ SHOLOM RABBI ÍRÁSA

A számítógépemnél ülve, saját spirituális élményeimet számba véve arra jutottam, hogy azok helyszíne tulajdonképpen szinte teljes egészében a zsinagóga, és abban az imádkozás, a Tóraolvasás, a tanulás stb. Igazság szerint azonban ez nem mindig volt így. Az ókorban a vallási szertartásoknak egészen más jellege volt. Napjainkban a rítusok jelentős része valamilyen formában a régi szentélyszolgálatot helyettesíti. A napi áldozatok helyett mondjuk el a főimádságot, melyet szombatoként és ünnepnapokon eggyel többször recitálunk, ahogyan a szentélyben is külön áldozatot mutattak be a jeles napok tiszteletére. Az imakönyv bizonyos fejezeteit azért olvassuk fel, mert azt reméljük, hogy az Örökkévaló olybá veszi, mintha valóságos áldozatokat mutattunk volna be.

Felesleges megemlíteni, hogy a valóság semmivel sem helyettesíthető igazán. Az ima állhat az áldozat helyében és a zsinagógára is tekint-

hetünk úgy, mint egy miniatűr Szentélyre, azonban ez messze van az eredeti, valóságos dologtól. Menynyivel nagyobb spirituális élmény lenne belépni a fenséges Bét Hámikdásba, a jeruzsálemi templomba, és az áldozati állat vérének hintésével kapni engesztelést bűneinkre!

TÖRTÉNELMI HÁTÉR

Bár a templom újjáépítését jó ideje nem tartják aktuálisnak a zsidó világban, a XIX. század óta többen szorgalmazták, hogy az egykori Szentély helyén újítsák meg az áldozatbemutatást.

Az első világháború előtt a világhatalmi struktúrák radikális változásokon mentek keresztül, és új ideológiák jelentek meg. A szuperhatalmak megroppantak, és csökkent a befolyásuk az általuk ellenőrzött országok felett. Ebben az időszakban támadt fel a remény, hogy a zsidók engedélyt kaphatnak a szentföldet irányító hatóságoktól az áldozati rítus újbóli bevezetésére.

Az áldozatbemutatás visszaállítása szempontjából az egyik legnagyobb kihívás az, hogy ez a tevékenység már közel kétezer éve nem része a zsidó vallásgyakorlatnak.

A XVIII. századi Európa legjelentősebb alakjai közül többen részt vettek az ezzel kapcsolatos vitákban. Manapság is minden évben letartóztatnak néhány olyan személyt, akik peszáchi áldozatot próbálnak felvinni az Olajfák-hegyére.

JELENTŐS RABBINIKUS ELLENÁLLÁS

Az áldozatbemutatás visszaállításának legfontosabb támogatója Cvi Hirs Kalischer rabbi (1795–1874) volt, akit a modern vallásos cionizmus egyik előfutárának tekinthetünk. Meggyőződése szerint az áldozathozatal vallásos kötelesség, és az áldozatok bemutatásához nem elengedhetetlen a *Bét Hámikdás* megléte. Mindössze az áldozat bemutatásának helyszíne fontos, az a terület, ahol egykor a Szentély állt,

mert véleménye szerint ez a hely örök szentséget hordoz.

A rabbi érvelése szerint nincs feltétlenül szükség a Szentély épületére, mindössze a könnyen felépíthető oltárra, mely az egykori templom helyén áll.

A TEMPLOM-HEGY SZENTSÉGE

Kezdjük egy alapvető kérdéssel: azt látjuk a Tórában, és később a prófétáknál is, hogy az emberek áldozatokat hoztak. Azt is látjuk, hogy ezt a szokást követték, bárhol éltek is. Nem feltétlenül a Szentélyben vagy a Szentély helyén. Ha Szentélyre van szükségünk az áldozathozatalhoz, miként lehetséges, hogy őseink és prófétáink nyíltan és büntudat nélkül, mindenki szeme láttára hoztak áldozatokat más helyszíneken? Ráadásul még az Írás sem említi semmilyen feddést ezzel kapcsolatban.

Az is ismeretes, hogy a Bét Hámiqdás, a jeruzsálemi Szentély lerombolása után Egyiptomban emeltek egy szentélyre hasonlító épületet, ahol áldozatokat is bemutatnak. Hogyan volt ez lehetséges? Ezek szerint talán Budapest szent városában is bemutatathatnánk áldozatokat?

A Talmudban olvashatjuk, hogy miután felépült a Szentély, tilossá vált az egyéni áldozatbemutatás más helyszínen. Ettől fogva kizárólag a Szentélyben lehetett áldozatot hozni, a vonatkozó előírások betartásával.

Erre számos magyarázat született, ám a legfontosabb mind közül a szentség megléte. A Bét Hámiqdás annyira szent volt, hogy rendkívül profán dolog lett volna máshol áldozatot bemutatni, amikor egy ennyire szent hely állt rendelkezésre.

A polgári időszámítás szerinti 70-ben a rómaiak lerombolták a jeruzsálemi Szentélyt. E tragédia kapcsán felmerül a kérdés: vajon az épület elpusztításával megszűnt-e a hely szentsége?

A Talmudban található olyan vélemény, mely szerint a szentség eltávozott, más elképzelés szerint

a hely szentsége örök. Zsidó szokás szerint természetesen a mai napig vitáznak arról, hogy melyik állítás helyes. A legjelesebb középkori tóratudós, a Rámbám (Maimonidész) úgy vélte, hogy az egykori Szentély helye a mai napig szent, míg állandó ellenlábasa, Ávráhám ben Dávid rabbi (Ráávád) úgy vélte, hogy már nem az.

Kalischer rabbi arra a megállapításra jutott, hogy amennyiben elfogadjuk a Rámbám véleményét, és a lerombolt Bét Hámiqdás helyét a mai napig szentnek tartjuk, akkor nincs akadálya, hogy áldozatokat mutassunk be, akár a Szentély újjáépítése nélkül is. Ha a Ráávád álláspontjára helyezkedünk, ironikus módon ugyanerre a következtetésre juthatunk. Ha ugyanis a hely már nem szent, akkor az egyéni áldozatbemutatást tiltó rendelkezés érvényét veszítette, és bárhol bemutatathatunk áldozatokat, ahogyan ezt az ókori, egyiptomi szentélyutánezban is tették.

Erre alapozva Kalischer rabbi úgy vélte, hogy valójában semmilyen elfogadható indokot nem lehet felhozni az ellen, hogy áldozatot mutassunk be Jeruzsálemben, az egykori Szentély helyén.

ELLENVÉLEMÉNYEK

Ha esetleg fellelkesültünk volna azon, hogy a megszokott zsinagógai imát és pletykálkodást a sokkal izgalmasabb állatáldozat válthatja fel, álljunk meg egy pillanatra.

Számos ellenvélemény áll szemben ezzel az elképzeléssel. Íme néhány példa:

Már volt két Szentélyünk Jeruzsálemben. Az első Salamon király építtette és a babilóniaiak rombolták le. Ezt később Ezra próféta vezetésével építették újjá. Mielőtt nekiláttak volna a munkálatoknak, a próféta segítségét kérték a pontos helyszín meghatározásához. Kétezer év elteltével hogyan tudnánk megállapítani, hogy hol állt a szentek szentje és a templom többi része?

Továbbá tilos a Szentélybe lépni, ha az ember rituálisan tisztá-

tan. Manapság minden ember tisztátalannak számít, és a tisztító szertartáshoz egy különleges módon feláldozott vörös tehén hamuja szükséges. Bár közösségi áldozatot be lehetett mutatni tisztátalan állapotban is, a Chátám Szófer (Mose Schreiber rabbi, 1762–1839) szerint oltárt építeni csak tisztán lehet.

Meg kell vizsgálnunk azt is, hogy milyen esetben lehetséges tisztátalan állapotban áldozatot hozni. Vajon az áldozat tisztává teszi-e a tisztátalant? Ez esetben az áldozatokkal kapcsolatban nem is értelmezhető a tisztátalanság fogalma, így oltárt is építhetne egy tisztátalan személy. Esetleg az áldozatbemutatás kötelessége fontosabb a tisztátalanság problémájánál, s ez esetben nem lehetne oltárt építeni tisztátalanul?

Ezen felül az áldozatbemutatáshoz kohénokra, Áron főpap leszármazottaira is szükség van, s az ő származásuk tisztaságának igazolásához a ma rendelkezésre állónál nagyobb bizonyosságra lenne szükség.

A Szentélybeli szolgálat különleges ruházatokat is igényel, melyek kinézetéről és elkészítési módjáról megoszlanak a vélemények.

Bár Kalischer rabbi ezen kifogások mindegyikére választ adott, a bizonytalanság mégis azt a közmegegyezést erősítette, hogy napjainkban nem mutathatunk be áldozatokat, bármennyire csábító is lenne ez a lehetőség.

A SZENTÉLY FELÉPÍTÉSE

A fentiek fényében, különösen azért, mert nem tudjuk teljes biztonsággal a Szentély pontos helyét, illetve kérdéseket vet fel a Templom-hegyre való belépés a rituális tisztátalanság állapotában, még nincs itt az ideje, hogy Jeruzsálemben rohanjunk, szerszámokat ragadjunk és nekilássunk a Bét Hámiqdás felépítésének. Ehelyett marad a napi rutin, a zsinagógai imák és a remény, hogy a messiás mihamarabb elérkezik, és végre felépülhet a Szentély Izrael fővárosában, Jeruzsálemben.

ÓBUDA

NYUGATI TÉR

DEBRECEN

ÁTID – Szab

HANUKA 5778

DEMECS ZSOLT FOTÓI

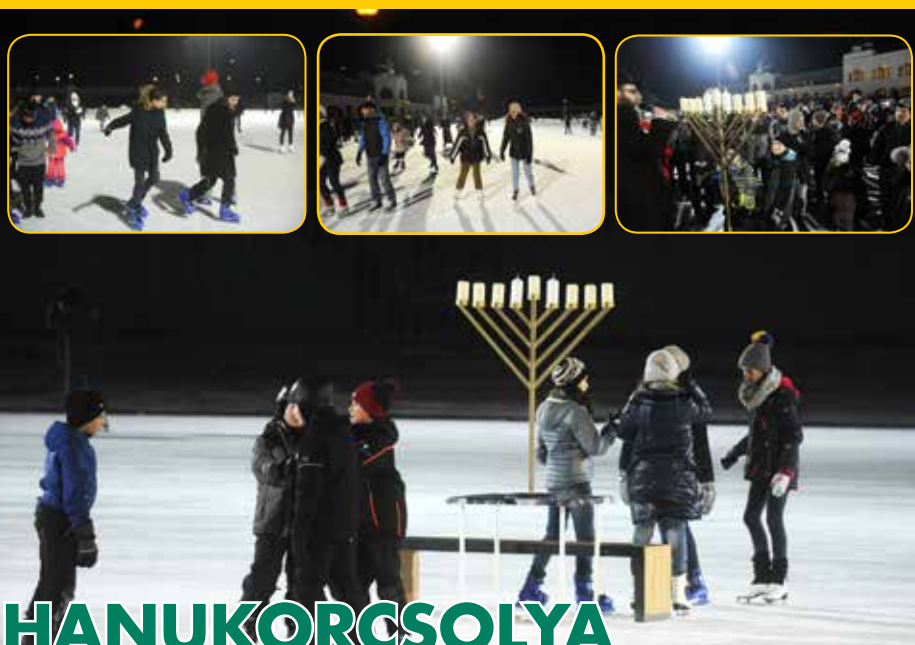
MISKOLC

ZSILIP

adulószoba

HANUKORCSOLYA

ORTODOX UTÓPIA? ELDORÁDÓ NEW YORKBAN

Magyarok alkotják a legnagyobb kisebbséget abban az amerikai faluban, amely hamarosan az Egyesült Államok első hivatalos zsidó városa lesz. Magyar pékség, magyar rabbi, magyar lobbitevékenység – egy ultraortodox szatmári közösség élethelyzetébe pillantott bele a New York állambeli Kiryas Joel településén tudósítók. *WALLENSTEIN RÓBERT ÍRÁSA*

Kiryas Joel, Központi zsinagóga

A Joel Teitelbaum szatmári rebberől elnevezett Kiryas Joel (*Joel faluja*) elmúlt négy évtizedes fejlődéstörténete felettébb összetett, és sokszor hangos perlekedéssel és kölcsönös vádaskodással kísért folyamat. Amikor az 1970-es évek közepén a szatmári rebbe és tucatnyi követője úgy érezte, hogy kinőtték addigi New York-i bázisaikat, nem sokan gondolták volna, hogy mára közel 25 000 ember fog itt lakni. És hogy ilyen rövid idő alatt túlnőnek az őket befogadó Monroe városán is.

A PÁLMAFA SIKERE

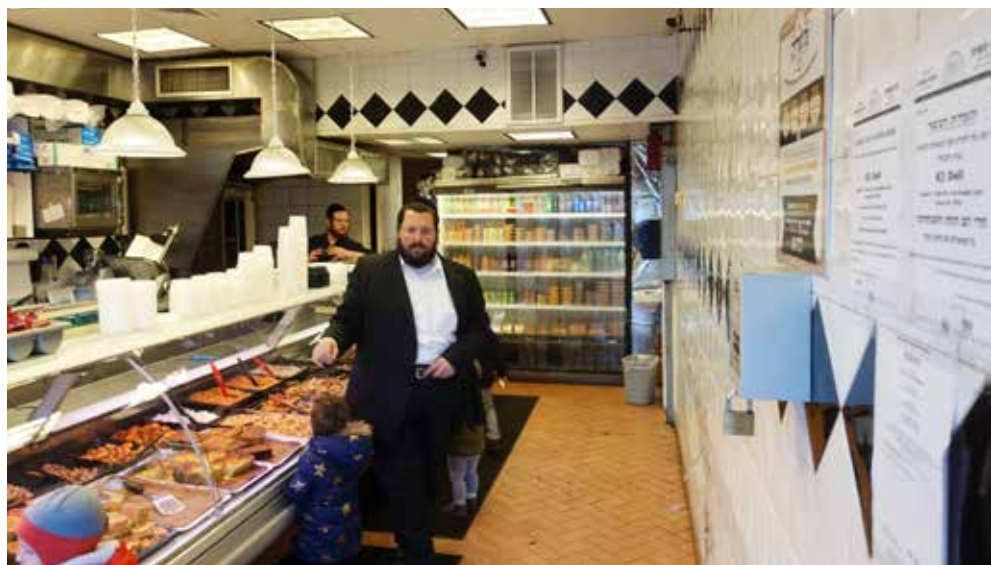
A XX. századi nagy háborúk előtti királyi Magyarországról induló, szatmárnémeti eredetű ortodox közösséget Joel Teitelbaum 1979-es halála után unokaöccse, Mózes vezette, egészen 2006-os haláláig. Ő azonban sokak meglepetésére nem idősebb fiát, Áront, hanem a számára kedvesebb Zálmánt jelölte ki utódjául. A testvérek és követők közötti viszály ma is tart. Zálmán Williamsburg vezető rabbija, míg Aron Kiryas Joelben tevékenykedik.

EGY TELEPÜLES, AMELYNEK 70 SZÁZALÉKA ISKOLÁS GYEREK

Utóbbi erőskezü és karizmatikusabb rabbi hírében áll. Munkáját a település bölcsei segítik, akik hivatalos – állami dotációval járó – hivatalnokként dolgoznak a lakókért. Saját iskolahálózatot is alapítottak, ma 70 százaléka a falunak iskoláskorú. Nem meglepő ez egy olyan településen, ahol a szülők átlagosan 8-10 gyermekért felelnek.

Monroe, egy korábbi bányászváros öregedő és elszegényedő polgárai alighanem komoly frusztráltsággal szemlélhették, ahogy egy mellettük fejlődő, szokásaiban és kultúrá-

jában más közösség ilyen tempóban és eredményességgel gyarapodik. A húszeszes kisváros külvárosából induló, mára mindenhol jelenlévő és mindent átszövő Kiryas Joel története mérföldkőhöz érkezett a közelmúltban. November közepén a zsidók lemondtak legújabb földvásárlási igényükről. Cserében abban maradtak a felek, hogy hivatalosan elváljanak útjaik, és a haszid faluból pár éven belül, legkésőbb 2020-ig város lesz, mégpedig Palm Tree, azaz Pálmafa néven. Amerika első kóser zsidó városa. (Ez egy újabb tisztelgés Joel Teitelbaum előtt, aki nek neve annyit jelent: pálmafa.)

A VÁROS ADMINISZTRÁTORA: A SZATMÁRNÉMETI SZÜLETÉSŰ SÁNDOR RABBI

„Több millió adófizetői dollárral lesznek szegényebbek ezzel a döntéssel azok, akik régóta szeretnék volna elérni ezt az elkülönülést” – véleményezte a döntést Sandor Sabel rabbi, akit otthonában kerestem fel. Szerinte a haszid adófizetők ezzel sem nyertesei, sem vesztesei nem lesznek az egyezségnek, azonban „a rájuk irigyes Monroe lakosok, és különösen azok ellenséges csoportjai annál inkább vesztesei”. A faluban 22 éve élő, 13 gyermekes, 1945-ben Szatmárnémetiben született rabbi magyarul is szívélyesen beszélt a település sajátosságairól, nem rejtve el ellenérzéseit az őket vádolókkal szemben sem. „Nekünk zsidóknak – bárhol is élünk – mindig meglesznek az irigyeseink és azok, akik nem szeretnek bennünket” – szögezte le alaptézisét már a beszélgetésünk elején Sabel, aki világ életében tanítással és oktatási adminisztrációval foglalkozott. Apja a munkaszolgálat elől szökött el, anyját tehetős családja tudta elbújtatni a vézskorszakban. Sabel nem volt még ötéves, mikor a család Williamsburgbe költözött. Ma egy büszke lokálpatrióta, egy a sok száz Kiryas Joel-i rabbi közül.

A LEGMAGYARABB AMERIKAI TELEPÜLÉS

Pár perce beszélgetünk, amikor kiderül, hogy Sabel Szegeden született felesége épp a konyhában instruálja Magyarországról pár éve elvándorolt bejárónőjét. Egy csapásra világos lett, miért is Kiryas Joel a legmagyarabb amerikai település. Legalábbis egy 2000-es felmérés szerint az itt élők 19%-a vallja magát magyar származásúnak. Ez a census azt is kimutatta, hogy a falu a legszegényebb közösség az Egyesült Államokban... Ez utóbbi anomáliát boncolgatva Sabel rabbi a következőket emeli ki: egy családnak heti minimum 600-800 dollár van szüksége a megélhetéshez. Ez nem mindenkinek sikerül, így valóban sokan fordulnak állami és kor-

mányzati segélyekhez. „Resteltem, de én magam is kénytelen voltam egy időben ételtámogatási jegyekhez folyamodni. Mit csináljunk? Koldulni nem megyünk, de a családot fenn kell tartani” – idézte fel Sabel rabbi.

A közösség igyekszik mindenkire odafigyelni. „A minap két szegény embernek tartottunk titkos gyűjtést a zsinagógánkban. Az egyik porszívót tudott venni, a másiknak 500 dollárt tudtunk eljuttatni az egyik kisboltba, ahol az utóbbi időben már csak hitelre tudott ételt venni” – mondja Sabel, aki szerint a statisztikai stigma, amely szerint a falu a legszegényebb amerikai település, nem annyira zavaró, hiszen itt az egy főre jutó jövedelmet értelmesebbé teszi, hogy közben egy családfenntartóra a felesége mellett tucatnyi csemete jut...

Kérdezem Sabel rabbit a saját gyermekeiről is. Az egyik tanító a helyi iskolában, a másik bútorkereskedő kínai partnerekkel, sokat utazik. Van egy fia, aki társtulajdonos egy kóser tejfarmon, egy olyan, aki ügyvezető egy egészségügyi vállalatnál New Yorkban, de akad olyan is, aki kézművesként vallási kegytárgyak készítéséből él. „Aki dolgozik itt, az borzasztóan keményen fogja a munkát mindkét végéről. Akár taxisok, akár a baromfifeldolgozóban vannak, tisztességesen megdolgoznak a pénzükért. Ismerek olyat is, aki az Amazonon kereskedik, és évi 20 milliós forgalma van...” – így vendéglátónk, aki szerint ez egy ideális közösség azoknak, akik hisznek benne. „Itt béke és tisztelet mellett őrizzük a hagyományainkat” – fogalmaz.

PATAKI BÁCSI ELINTÉZI

Abban, hogy ennyire eredményesnek mutatkozhasson Kiryas Joel közössége, alighanem instrumentális szerepe van egy másik magyar származású rabbinak, Jacob Freundnak. A módfelett magabiztosságot sugárzó férfi már első telefonos beszélgetésünkön magyarul ételekről beszélt. „Örömmel találkozom önnel, de aztán ne feledjen el utánanézni a

Google-ön, milyen cikket írt a New York Times arról, hogyan is csinálom én itt az igazi magyar lecsót...”

Freund később kedvesen körbe is furikázott a településen. (Szinte minden utca végén újabb markoló-

Jacob Freund rabbi

kat lehetett látni.) Idő előtt elhunyt egyik lánya emléke előtt tiszteleg egy tábla abban a kórházban, amelyet minden falubeli anya igénybe vehet a szülését követő pár napban. A rehabilitációs központot abból a 10 millió dollárból építették fel, amelyet Freund lobbizására George Pataki, New York állam volt kormányzója szerzett a falubeleieknek. „Pataki bácsi” – ahogy Freund nevezte a szintén magyar származású egykori politikust – 1984 óta barátja és kollégája a zsidó városatyának. „Hosszú ideig voltam a jobb keze. Nagyon sok mindenben hasonlított a politikatudományi ismeretünk és világlátásunk. Én népszerű ember voltam itt, Pataki bácsi pedig a megye egyik feltörekvő ügyvédje és politikusjelöltje volt. A kezdetekben, az 1980-as évek közepén, sokat számított, hogy mi itt kinek az oldalára tudtuk állítani a közösségünket.” – meséli Freund.

„Remek, hogy város leszünk hamarosan, de ezzel együtt választ kell találni a földrajzi korlátokra és a természetes igényekre. Egyezségünk a tízéves földvásárlási stopra nem állíthatja meg közösségeink organikus fejlődését. Már most mondhatom, hogy szatmáriak százai tervezik betelepülésüket a környékbeli két másik kisvárosba is, és mi ehhez minden segítséget és jogi alapot igyekszünk biztosítani a szá-

mukra. Mi napi 24 órában állunk bármilyen elkötelezett, szokásainkat és törvényeinket tisztelő magyar ortodox zsidó rendelkezésére is” – így az invitálás Freundtól.

A magabiztos tervező – aki ezekben a napokban elsősorban napenergia-forgalmazókkal tárgyal, mert számításai szerint az új technikával évi mintegy egymillió dollárt spórolhatnak majd meg a falunak – különben úgy véli, ennek a vidéknek a magyarság-tudata egy generáció múlva már csak szórvány emlék lesz. „A gasztronómiai formájában igen, de a nyelvben már nem nagyon lesznek azonosságaink. Most még könnyebb találni olyanokat, mint én, de 50 év múlva nem igen fog itt senki magyarul beszélni” – véli.

AZ ENGEDÉLYEZETT HÍRFORRÁS

Következő állomásom a helyi jiddis magazin szerkesztősége. A nemrégiben kinevezett vezető-szerkesztő Moishe Weiss munkahelye egy nagy lakóház pincéjében található – a szerkesztőség, a kiadvóvállalat, egy ingatlanközvetítő cég és annak munkatársait, családtagjait is elszálaló helyiség egy kommunára emlékeztet. Mivel egy nappal korábban jelent meg a hetilapjuk, a *Der Blatt*, most ráérősen diskurálhatunk. „Nagyon sűrű volt ez a hét. Fontos események jönnek a hétvégén, aztán meg a hanuka is itt van a sarkon...” – szabadkozik a magyar szülők Williamsburgben született gyermeke, aki harmincas éveinek elején járhat, és szerénységéből nem kívánt fényképpel szerepelni e cikkben.

Alapos, eszes és lojális ember benyomását kelti, ahogy mesél a tíz munkatársat foglalkoztató *Der Blatt* működéséről. Akkurátusan és büszkén mutatja be a legfrissebb számot. Van benne minden – helyi és nemzetközi politika, megemlékezések, heti szakaszok, és rengeteg hirdetés. „Mi heti 30 000 példányt jelentetünk meg. Vállalkozásunk nem csak ma, de a jövőben

KORMÁNYZÓI ÁLDÁS A JÖVŐHÖZ

„Kölcsönös tiszteleten alapuló, békés együttélésben hiszek, és kívánom az én szatmári barátainknak, hogy legyen sok szerencsájük a jövőben is. Azoktól pedig, akik a haszidokat befogadják szomszédainknak, türelmet és békességet kérek ahhoz, hogy méltósággal tudják a különbségek elfogadását gyakorolni” – mondta lapunknak telefonon George Pataki volt New York-i kormányzó, aki hálával és köszönettel emlékezett vissza Jacob Freund rabbira: „Őszinte, nagy tudású, szorgalmas, integráló személyként tudnám jellemezni Jacob barátomat. ... Nagyon sokat segített a szenátusba kerülési versenyben nekem. Ezt én sosem fogom elfelejteni neki és híveinek.” Pataki politikai pályafutása elején ugyanabból a megyéből – Orange county – indult a képviselői választáson, amelyik megyében Kiryas Joel története is kezdődött.

Pataki magyar származású törvényalkotóként nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a magyar felmenőkkel bíró ortodox közösségnek saját iskolarendszere épülhessen ki, mindehhez állami és kormánytámogatások igénybevétele. Továbbá a különböző földhivatali zónarendszerek meghatározásával Pataki abban is segédkezett, hogy a közösség saját erőből, felesleges bürokratikus akadályok nélkül juthasson lakhatást biztosító földterületekhez.

Szerkesztőségünk azon felvetésére, hogy egykori meghatározó republikánus politikusként reálisnak tartja-e Donald Trump elnök és Orbán Viktor miniszterelnök 2018-as személyes találkozását, Pataki optimistán reagált: „Ha csak rajtam múlik, akkor ez a találkozó össze fog jönni. Amerikának van miben elismerni Magyarország partnerségét. A NATO-elkötelezettséget, a közös bevándorlási irányvonalat érdemes lehet méltatni egy közös találkozó alkalmával”.

is folyamatos sikerre van ítélve. Itt ugyanis sábatkor gyakorlatilag mi vagyunk az egyetlen – főbbink által engedélyezett – hírforrás. Arról nem is beszélve, hogy rádió és televízió hiányában, és a szabályozott, csak üzleti tevékenységei miatt engedélyezett internetező közösségeink közül a nyitottságra szinte csak mi vagyunk a helyi forrás” – mondja Weiss, aki az irányított véleményformálást pedzegető felvetésemre azt mondja, hogy a *New York Times* is kiszolgál bizonyos érdekeket, és számukra a közösségük normáinak megőrzése mindig is elsődleges feladat marad.

Weiss – mint szabály szerint minden arra felhatalmazott szatmári – csak szűrőkön keresztül tud a világhálón keresgélni. Egy óvatlan pillanatban magam is a monitorjára pillantok: egy amerikai profi

futballcsapat ablaka azért csak azt sejteti, hogy lehet itt sajátságosan értelmezni a korlátokat. Amikor bevallom Weissnek, hogy megláttam, amit talán nem lett volna illendő, csak egy gyors és őszinte mosollyal intézi el. Amikor tőle is azt kérdezem búcsúzóul, hogy vajon szerinte a szatmáriak közösségében milyen formában maradhat majd fenn a magyar örökség, Weiss ezt mondja: „Az a tény, hogy a mi vallásos csoportjaink a XIX. század vége felé Magyarországon váltak három elkülönülő résszé, mindig is meghatározó lesz. A neológok, az ortodoxok és a status quo ante felekezeti gyökeresen átforgalmazták az addigi ultraortodox életét. Ha más nem is, ez a szeparációs történet mindenképpen olyan magyar hagyomány, amire örökké emlékezni fognak az emberek”.

Hungarian
BAKERY

782-7632

BÉCS BUDAPESTRE JÖN

Új menedzsmen a Kóser Piac élén

Közel három éve nyílt meg Budapest szívében a Kóser Piac élelmiszerbolt. Most újabb átalakításon esett át a Dohány utcai üzlet. Gershon Rivkinnel beszélgettünk. **LIEBERMAN FLÓRA ÍRÁSA**

Mi, vásárlók megszoktuk és megszerettük, hogy egy helyen tudjuk intézni bevásárlásainkat – ám még mindig előfordult, hogy ideig-óráig egy-egy termék elérhetetlen volt, és ezt azt Bécsből kellett beszereznünk. Most azonban ez megváltozik, mondhatni Bécs Budapestre jön. A bolt tulajdonosai ugyanis a bécsi Padani kóser élelmiszerbolt vezetőjét, a Pesti Jesiva egykori diákját, *Gershon Rivkint* bízták meg az üzlet üzemeltetésével. Rövid zárvatartás után egy teljesen új elrendezésű, kibővült áruválasztékú üzletben vásárolhatunk.

- Hogy került kapcsolatba a kóser élelmiszerpiaccal?

- Apósomnak volt egy kis kóser boltja Bécsben, itt kezdtem el én is dolgozni az esküvőnk után. Lehetőségem volt, hogy megvalósítsam az ötleteimet, sok mindent fejlesztettünk az üzleten, és mára Bécs második legnagyobb kóser boltja a miénk.

- Miben más Bécsben és Budapesten kóser boltot üzemeltetni?

- Más itt az üzleti környezet, talán ez a legnagyobb különbség, például magasabb az áfa. Most egyelőre felmérjük a keresletet, és meglátjuk, van-e különbség az igényekben.

- Az áfával fontos pontot érintett, a magyar közönség eléggé érzékeny. Mire számíthatunk ezen a téren?

- Igyekszünk a lehető legtöbbet kihozni a lehetőségeinkből. Tárgyalok a nagykerrel, hogy éppen az áfára való tekintettel alacsonyabb beszerzési árat tudjak kialakítani, és így a legjobb árat kialakítani a vevőinknek. Fontos, hogy olyan árakat határozzunk meg, amit tudunk hosszú távon is tartani.

- Milyen változásokra számíthatunk az üzletben a korábbiakhoz képest?

- Szeretném azt a szintet tartani, mint a bécsi üzletben. Nyilván ugyanazok a beszállítóink, ugyanazokból az európai nagykerből érkezik az áru, így végső soron az egész világból érkezik hozzánk a kóser áru. Ha valami újdonság jelenik meg a piacon, azt is beszerezzük, ha egy mód van rá. Tudjuk, hogy a legnagyobb nehézséget Magyarországon a rövid szavatosságú alapélelmiszerek, például a tejtermékek jelentik, azon dolgozunk, hogy ne legyen ezeknek a szállításában fennakadás, és minden héten folyamatosan elérhetőek legyenek.

- Tervezi a külföldi beszállítók mellett, hogy magyarországi kóser termékeket is forgal-

mazznak? Van potenciál ezeknek a gyártásában?

- A kínálatban eddig is volt sokféle magyar termék, például a pékáru, vagy a friss hús, tésztafélék. Törekszünk rá, hogy minél több magyar termék legyen. Szélesítettük a kóserági engedélyt nem igénylő termékek kínálatát, pl. rizs, liszt stb., ezek is helyi termékek.

- Mit gondol, mi lesz a bolt slágerterméke?

- Az alapvető élelmiszerek, mint például a húsfélék biztosan nagyon népszerűek lesznek, de persze sokan keresik a nassolnivalókat, chipset, csokoládékat, cukorkát is.

- Mi a legfontosabb üzletfilozófiája?

- Igyekszünk a közösséget szolgálni, azon dolgozunk, hogy a vásárlóink olyan kiszolgálást kapjanak, amit elvárnak és amit meg is érdemelnek. Nyitottak vagyunk akár az egyéni igényekre is, nyugodtan keressenek bennünket, ha bármire szükség volna, amit a boltban nem találtak meg esetleg. Megpróbáljuk beszerezni!

AZ UTOLSÓ ÓRÁBAN DIGITALIZÁLJÁK A HOLOKAUSZT-TÚLÉLŐK EMLÉKEIT

Esterházy Péter írta A szabadság nehéz mámore című esszégyűjteményben, hogy a 21. században meghal az utolsó túlélő. Így nyugodtan mondhatjuk, hogy az utolsó órában vagyunk: ha most nem hallgatjuk meg holokauszt-túlélők történeteit, akkor lemaradhatunk olyan sorsokról, amelyek megismerése nélkül a jelenünket és a jövőnket is nehezebben dolgozhatjuk fel. Többek között ezért döntött úgy a Nácizmus Üldözötteinek Országos Egyesülete (NÜB), hogy a rendelkezésére álló adatbázist digitalizálja. **DR. SCHIFFER JÁNOS**sal, az egyesület elnökével beszélgettünk. *JUHÁSZ VALI ÍRÁSA*

– Mikor alakult a szervezet és hogyan kezdődött a működése?

– 1957-ben kezdődött a holokauszt-túlélők kárpótlása, amelyet az akkori NSZK-val kellett lebonyolítani. Mivel abban az időben Magyarországnak még nem volt diplomáciai kapcsolata az NSZK-val, kellett egy összekötő szervezet (hogy ne egy állami cég legyen), ami segít ezeket az ügyeket koordinálni és a részben idegen nyelvű űrlapokat kitölteni. De ez inkább a nyolcvanas évek végén, a kilencvenes évek elején indult el nagyobb ütemben. Egy időben a Magyar Antifasiszták Szövetségéhez kerültünk, aztán 1994-től önállósodott a NÜB.

– Milyen részekből áll a tevékenységük?

– Van egy „hivatali” feladatunk: azoknak az embereknek az ügyeit intézzük, akik kárpótlásra tarthatnak igényt, illetve azoknak, aki már kapnak kárpótlást. Nekik életbenléti igazolásokat kell kiadni, illetve, ha változások vannak, akkor azokat bejelenteni. Tartjuk a kapcsolatot a német nyugdíjintézetekkel, melyek számára mi adunk ki igazolásokat, mert ők csak az általunk kiadott igazolást fogadják el érvényesnek. Ugyanakkor az adatokat és a történeteket is gyűjtjük. Tavaly a második félévben sok ember megfordult nálunk. Szociális ügyintézők is vannak, a támogatásokat is intézzük, van, akinek orvosi ellátásra van szüksége vagy a gyógyszerek beszerzéséhez igényel segítséget.

Mint köztudott, a Jád Vásemben és a Páva utcában is gyűjtik és megőrkítik az áldozatok nevét. A túlélők nevét azonban nem gyűjti senki. Ez is fontos feladat. Abban a pillanatban, hogy valaki megkeresett bennünket és intéztük az ügyét az iratai alapján, bekerül az adatbázisunkba. Így nálunk a könyvtári katalóguscédulákhoz hasonlóan kb. 60 000 ember adatai szerepelnek – ezekhez vannak mellékletek, bizonyos dokumentációk. Ennek egy részét pár éve feldolgoztuk, gépre vittük, de itt csak név alapján kereshetőek az adatok. Az adatok körülbelül egyharmada pedig még nincs feldolgozva. Mi azt szeretnénk, hogy ne vesszenek el ezek az adatok, ezért egy program segítségével olyan adatbázist szeretnénk előállítani, ahol aszerint is lehet keresni, hogy ki melyik táborban, melyik gettóban volt, mikor vitték el, mikor szabadult és amikor szabadult, külföldre vitték-e gyógykezelésre.

A legtöbb adat rendelkezésünkre áll, így elektronikusan kutatható lesz történészek számára. Azoknak az emléket is meg kell őrizni, akik túléltek és elmondták a történetüket. Esterházy mondja egy írásában, hogy „az biztos, hogy a 21. században meghal az utolsó túlélő.” Ez a 21. század nagy kérdése: elfelejteni akarjuk-e vagy pedig, ha nem is megérteni, de megtartani Auschwitzot szörnyű emberi mivoltában? Nem tűnhetnek el ezek a történetek, és nem lehet hiábavaló az a fájdalom, amit ezek

NÉVJEGY

DR. SCHIFFER JÁNOS

- SZÜLETETT: 1948.
- FOGLALKOZÁSA: jogász, a NÜB elnöke
- CSALÁD: nős, két gyermek édesapja

az emberek átéltek. Az utókor számára is elmondható kell, hogy legyen, ezért szükséges a dokumentumtár digitalizálása.

Harmadik feladatunk az, hogy mivel szerencsére még sok túlélő van közöttünk, kb. 5-6000 olyan ember van, akik valamilyen ellátást kap. És ha szélsőséges megnyilvánulásokkal találkozunk, akkor mi egy olyan szervezet vagyunk, akik élő példával tudnak szolgálni arra, hogy mi is történik, ha az antiszemitizmus újra előkerül.

- Ezen a téren lehet esetleg valamiféle együttműködés a TEV-vel?

- Mindenképpen. Az általuk észlelt és feltárt antiszemita megnyilvánulásokat mi is tudjuk kommentálni. A tagságunk 90 százaléka zsidó ember, civil szervezet vagyunk és talán más az optikája, ha a borzalmakat átélt emberek állnak ki érveikkel. Ahogy meg is tettük a Horthyt piedesztálra emelő törekvések kapcsán is. Olyan túlélők írtak levelet, akiknek a szava nagy súlyt nyom a latba, hiszen ők személyesen élték át a háborút, a meghurcoltatásokat.

- Hol tart most a digitalizálás?

- Sokféle tárgyaltam, ígéreteink vannak, hogy kapunk támogatást ehhez. Itt tartunk most, egyelőre ígéret van, támogatás talán kicsit később. De azért elkezdtük a munkát olyan levéltárossal és történésszel, aki már végzett ilyen munkát. Egyelőre önkéntesként dolgoznak, de 60.000 ember adatait felvinni nem lehet önkéntes munkában végezni. Most még az előkészítő munkával foglalkozunk. Többekkel folytatunk tárgyalásokat, hogy támogassák ezt a munkát: a Miniszterelnökséggel, a Terror Háza Múzeummal, a Mazsihisszel és az EMIH-hel is. Pályázunk a Mazsók Alapítványhoz is, ami azért furcsa helyzet, mert mindenki benne van a Mazsók Kuratóriumában, csak a NÜB nem. Így az érdekeinket csak áttételesen tudjuk képviselni.

1957 óta nagyon sokféle irat halmozódott fel, a sok költözés miatt ez egy eléggé rendezetlen irathalmaz, bár dossziékban vannak, így két önkéntes történész átnézte őket. Egy része formális, hivatalos irat, a másik rész viszont olyan forrásmunka, amely érdekes lehet, ezeket is szeretnénk digitalizálni. De van nagyon sok visszaemlékezés, leírás főleg a 60-as, 70-es évekből, amelyeknek egy része elkerülhetett a Páva utcába vagy máshova, más része nálunk van. Ezeket rendezni akarjuk és valamilyen formában közkinccsé tenni.

- Milyen tervek vannak erre vonatkozólag?

- Ennek első lépése a rendezés, a számítógépre való felvitel. Azokat az iratokat, amelyek nagyon érdekesek, könyvben szeretnénk megjelentetni, mert akkor ez is megmarad. Erről is folynak

tárgyalások. Elég izgalmas történetek kerülnek elő időről időre. Amíg itt voltak a túlélők, ezekre nem figyeltek az emberek annyira, de ahogy egyre kevesebb a túlélő, egyre inkább fontos, hogy ne vesszenek el ezek az emlékek. A mi nyilvántartásunk egy élő nyilvántartás, hiszen ennek alapján adtuk ki az igazolásokat. Mindig érkeznek új emberek, akik még csak most tudták meg, hogy jár nekik kárpótlás.

Mostanában jelent meg például, hogy a németek kiegészítő támogatást adnak a roma-holokauszt áldozatainak: akik az első támogatásból kiestek, azoknak most egy egyszerű támogatásra lesz lehetőségük. Ők is a nácizmus üldözöttei, úgyhogy velük is kell foglalkoznunk. De még nem érkezett meg az útmutatás Németországból, hogy miként is lesz ennek a rendje pontosan.

Van még egy olyan tervünk, hogy visszaemlékezéseket vennénk fel videóra, vannak is jelentkezők erre a tagjaink között. Viszont a technika itt is pénzbe kerül. Nem is az emberek, mert sokan önkéntesen segítenek, de az eszközök, a technika mind-mind pénzbe kerül. És hát ehhez is időbe telik a támogatás megszerzése, és a tagjaink nem lesznek fiatalabbak. Bár vannak 90 éven felüli tagjaink, akik szellemileg frissek, járnak a rendezvényeinkre. Viszont aki szeretné elmondani a történetét, azzal minél hamarabb meg kellene csinálnunk a felvételt. Ezeket a videókat az egyes emberekkel oktatásra, megemlékezésekhez, kiállításokhoz lehet használni.

- Milyen rendezvények vannak például, amiket a NÜB szervez?

- Vannak például minden évben zárándokútjaink. Ezek az idős emberek olyan aktívak, hogy eljönnek ezekre. Több helyre is szervezünk ilyet, nem csak Auschwitzba, hanem Dachaubá, Lichtenwörthbe és más egyéb helyekre. Egyiküknek épp egy ilyen zárándokúton jutott eszébe egy olyan történet, amit az ott jelenlévő középiskolai osztály diákjainak mesélt el. A tábor felszabadulása után meglátták, hogy szemben van egy katonai raktár, ahol rengeteg élelem van és az éhes emberek ott igyekeztek minél több ételt magukhoz venni és túlettek magukat, és ebbe belehaltak. Van még mindig sok olyan

történet, amit a történelemkönyvekből ismerünk, de ha egy olyan ember mondja el, aki jelen volt, azt feltétlenül szükséges megőrizni.

- Kik számára lesz kutatható a feldolgozott adatbázis?

- Mivel még sok túlélő szerencsére él, ezért egyelőre, amikor készen lesz az adatbázis, főleg történészek, kutatók számára lesz elérhető, hiszen vannak benne szenzitív adatok is.

- Amikor az adatgyűjtés befejeződik, mi lesz az egyesület további feladata?

- Nyilván jogos kérdésként merül fel ez. Fontos, hogy azzal az erkölcsi háttérrel, amivel az egyesület rendelkezik, ezzel a megélt történelemmel, legyen egy olyan szervezet, ami nagyon intenzíven figyeli, hogy mi történik az országban az antiszemitizmus kapcsán és emeli fel a szavát időről időre, ha szükséges. Mintegy órlángként működve.

Valamint a zárándokutak szervezése továbbra is a küldetésünk közé tartozik. Ennek a filozófiája önmagát mozgató majd, sokaknak válik igényévé, hogy elmenjenek meglátogatni ezeket a táborokat. A stafétát tovább kell vinni, a zárándokutak üzenete nagyon fontos.

- Van olyan történet, ami különösen megfogta Önt?

- Találtunk egy dokumentumot az irattárunkban, amely 1944 szeptemberében a kassai kereskedelmi iskola tanévnyitóján tartott igazgatói beszédét tartalmazta, amelyben megjegyezte, milyen tragikus, hogy a másodévesek létszáma milyen kevés, milyen üres az a sor. Nagyon kemény szavakkal reagált az akkori történelmi eseményekre. Voltak olyan emberek, akik meg mertek szólalni, ami nem volt kis dolog akkor is, még ha „csak” a saját iskolájának a közössége előtt tette is ezt. Amikor arról beszélünk, hogy Magyarország mennyire szolgálta ki a németeket a deportálás kapcsán, akkor fontos látni, hogy a civil emberek között is voltak olyanok, akik meg mertek szólalni, nem csak hasznot próbáltak húzni abból, hogy a zsidókat elvitték, hanem volt bennük emberi érzés. Ezt kell látnia azoknak, akik napjainkban próbálják az antiszemitizmus tüzeit szítani.

AKI A CSÖNDBŐL HIDAT ÉPÍTETT AHARON APPELFELD EMLÉKÉRE

„Appelfeld életében a nyelv nem csak a kulturális és érzelmi hovatartozás jelképe, de tágabb értelemben a megfogalmazás, a továbbadhatóság, a történetírás terepe is. A nyelv által adódik tovább az emlékezet, tehát az egész küzdelemnek nem csak egyéni, de közösségi szinten is tétje van.” Január negyedikén Tel-Avivban meghalt Aharon Appelfeld, Izrael egyik legjelentősebb írója. A beér-sevai Ben Gurion Egyetem professzoraként irodalmat tanított évtizedekig. Munkásságát Izraelben számos díjjal ismerték el, köztük a Brenner-díjjal, a Milo-díjjal, az Ussishkin éremmel, az Izrael-díjjal és 2013-ban a Nemzetközi Man Booker-díjra is jelölték. Rá emlékezünk. **TURAI JULI ÍRÁSA**

Aharon Appelfeld 1932-ben született az akkor Romániához tartozó Bukovinában. Egyedüli gyermekként nevelkedett egy jómódú, értelmiségi, asszimiláló családban. Hétéves, mikor kitör a második világháború, kilenc éves, mikor anyját megölik. Először a csernovici gettóban él, majd apjával együtt Transznisztríába deportálják. Innen megszökik, és két évig az ukrán erdőkben bujkál. A felszabadulás után az olasz tengerpartokon felállított menekülttáborokban tölt több hónapot, míg végül 1946-ban megérkezik Izraelbe. 1946-tól 1948-ig ifjúsági falvakban él, 1948 és '50 között mezőgazdasági iskolába jár, és a földeken dolgozik. 1950 és '52 között az izraeli hadseregben szolgál. 1952-'56-ig a Jeruzsálemi Héber Egyetemre jár. Számos díjjal tüntették ki, az egyik legjelentősebb izraeli íróként tartják számon.

Az *Egy élet története* (Budapest: Park Könyvkiadó, 2005) című önéletrajzi munkája tanúsága szerint a legnagyobb feladatot az emlékezés,

a múlthoz való viszony kibogozása jelenti számára. Az új haza új nyelvet, új életet ad és készséggel segítene kitörölni minden elmúlt borzalmat, új identitással megajándékozva a frissen érkezőt. Appelfeld viszont még gyerekként is érzi, hogy csak azon az áron ürítheti ki a múlt puttonyát, ha ezzel elveszíti a gyermekkori boldog emlékeket is. A gettóból viszonylag sok és részletgazdag emléket őriz, majd később az erőltetett menetből felbukkan egy-két homályos emlékfoszlány, de aztán éles vágás következik, és csak a táborból való kiszabadulás utáni időszakról állnak újra össze az események kronologikus, tiszta láncolattá. *„A háború éveiből nagyon kevésre emlékszem, mintha nem is hat év telt volna el egyhuzamban. A sűrű ködből időnként előbukkan egy sötét alak, egy megfeketedett kéz, egy cipő, melyből csak csafatok maradtak. Ezek a képek, melyek néha olyan erővel marnak belém, mint a tűz, hamar elenyésznek, mintha nem akarnák, hogy feltárjam őket, és ismét visszatér a fekete alagút, amelyet háborúnak hívunk. Ez a*

tudatos emlékezet határa, de a tenyér, a talp, a hát és a térd mindenre emlékszik.” Néha tudatosan akar feledni minél többet, máskor meg mintha nem is ő lett volna a háborúban, egyszerűen semmire nem emlékszik. Világosan látja, hogy ha felejt, könnyebb a beilleszkedés az új hazájába, az új nyelvbe, és természetesen ez az, amit ő is akar. De nem azon az áron, hogy közben teljesen elszakadjon a régi önmagától. Kétségbeesett harcot folytat a kontinuitásért, hogy kapcsolatot teremtsen a múlt és a jelen között.

Ennek a harcnak talán legizgalmasabb terepe a nyelv. Érdekes, hogy később író lesz belőle, mintha az egész életet a megfogalmazhatóságnak, a múlt és jelen összekapcsolásának szentelte volna, de mégis mintha soha nem tudott volna pontot tenni ennek a küzdelemnek végére. Izraelbe való érkezését követően a hasonló sorsot megélt társaival együtt tanul intenzíven héberül. A helyi vezetőség olyannyira szorgalmazza a nyelv elsajátítását, hogy meg is tiltják mindenkinek

az anyanyelv használatát. Ezt sokan gond nélkül elfogadják, Appelfeld viszont, habár nem szegül ellen nyíltan a szabálynak, titkos magányában ápolgatja az anyanyelvét, elkeseredetten próbálja újra és újra fölszítani az egyre hamvadó parazsat, retteg tőle, hogy egyszer tényleg elhamvad, és ő teljesen elfelejti a nyelvet. A helyzetet csak bonyolítja, hogy ez a nyelv nem más, mint a német.

„Anyanyelvem, mint már mondtam, a német volt, anyám gyilkosainak nyelve. Hogy beszélhetnék ismét a zsidók vérével beszennyezett nyelven? Bármilyen komoly dilemma volt is ez, és úgy éreztem, hogy az én németem nem a németek nyelve, hanem anyámé, és napnál is világosabb, hogy ha találkozunk, ugyanazon a nyelven fogunk beszélgetni, melyet mindig is használtunk.” Nem csupán az anyjától megmaradt egyetlen emléke a német nyelv, hanem a gondolatait először formába öntő keret. Ez a ragaszkodás teljesen párhuzamosan fut a héber nyelvért folytatott küzdelemmel: amit nem csak megtanulni akar, de új anyanyelvévé is tenni. Ezek miatt a dilemmák miatt annyira megkapó Appelfeld élete és művészete: kendőzetlenül őszintén tárja fel azokat a belső ellentmondásos harcokat, amelyeket valamilyen szinten mindannyian ismerünk, de nehezen fogadjuk el, hogy nincs, hogy nem lehet feloldásuk.

Appelfeld életében a nyelv nem csak a kulturális és érzelmi hovatartozás jelképe, de tágabb értelemben a megfogalmazás, a továbbadhatóság, a történetírás terepe is. A nyelv által adódik tovább az emlékezet, tehát az egész küzdelemnek nem csak egyéni, de közösségi szinten is téje van.

1946-ban tökéletesen nyelve vesztetten érkezik meg Izraelbe. Nem elsősorban azért, mert nincs kivel beszélnie az általa ismert nyelveken, hanem azért, mert a háború megfosztotta szavaitól. *„Aki ott volt a gettóban, a táborban és az erdőkben, a szigereiben érzi a hallgatást. A háborúban nem vitatkoznak, nem érvelnek. A háború a figyelem és a hallgatás melegágya. Az éhség, a szomjúság, a halálfélelem feleslegessé teszi a szavakat.”* A háborúban az első számú szabály

a hallgatás, de még ha önmagában nem is lett volna veszélyes beszélni, akkor meg azért nem lehetett, mert *„voltak borzalmak, melyek túl voltak a szavakon”*. Ebből a tökéletesen nyelvtelen, magányos fiúból lesz Izrael egyik legjelentősebb héberül alkotó írója.

Tulajdonképpen azért kezd el írni, hogy visszaszerezze azt a csöndet, ami a háborúban körbevette, és ebben a csöndben visszatáljon önmagához. Ez látszólag kettős paradoxon: azért kezd kommunikálni, hogy csöndben lehessen, azért nyitni

mások felé, hogy magát megtalálja. Mint már korábban szó volt róla, ő tudatosan, tényszerű dolgokra nem igen emlékezett a háború idejéből, tehát krónikát nem tudott írni. A háborús éveket kitöltő sötét csöndbe kellett visszalépnie ahhoz, hogy fölépítse a saját belső narratíváját és továbbadhatóvá tegye a megélteket. Épp ezért érzi bosszantó skatulyának a „holokausztíró” címkét: az író önmagáról ír, a múlt csak nyersanyag, amit a jelenbe emel.

Egyszer csak azon kapta magát, hogy nem használ múlt időt, amikor a gyerekkoráról ír. A múltat, gyerekkort, mint egy zárványt elkerítette, de nem eltemette, hanem csak leválasztotta az élet folyásáról, hogy megőrizhesse olyan boldognak, ahogyan emlékszik rá. Amit tovább kell adnia az utókoroknak, az nem konkrétan az átélt élmény, hiszen az úgy, abban a formában továbbadhatatlan, hanem önmaga hitelessége és integritása. Nem keresnie kell hidat, hanem neki magának híddá válnia. *„Ott világosodott meg számomra, hogy mindaz, amit magam*

mögött hagytam, bennem él, belém vésődött, és minden, ami történik vagy történni fog velem, összekapcsolódik a világgal, melyből származom. Amikor erre rádöbentem, nem voltam többé elesett árva, bátran szembe mertem nézni a világgal.” Saját bevallása szerint akkor kezdett el jókat írni, amikor már nem „író” akart lenni, hanem csupán önmaga.

Az irodalomban talál nyugalmat a transzcendencia utáni vágy is, ami az egész életét végigkísérte, és ami semmilyen tradicionális módon nem tudott korábban kielégülni. Jóllehet, anyai nagyapja vallásos volt, és el is vitte magával a zsinagógába, mégis a legfőbb emléke, hogy hiába érinti meg egyfajta vallásos érzület, mégsem találja az Istennel való kommunikáció nyelvét. *„Megálllok mellette és a függönnyel borított frigyszekrényt nézem. Megpróbálok elkapni egyet abból a rengeteg szövből, melyekkel az emberek Istenhez szólnak, de semmit sem értek. Már világos: néma vagyok. Mind suttoznak, erőlködnek, csak nekem nincsenek szavaim. Figyelem a többieket és ez fájdalmat okoz. Soha semmit nem kérhetek Istentől, mert nem beszélem a nyelvet.”* Később, kamaszkorában, mindent megtesz azért, hogy megtanuljon imádkozni. A legnagyobb szenvedélye, a természetben való üldögélés és kontempláció sem egyébről szól, mint egy följebbvalóhoz való közelférközésről. Végül az irodalomban, amit „a vallás zenéjének” nevez, és a Martin Buber féle kabbalista csoportban talál vallásilag haza: *„Némi általánosítással e csoport tagjaiban az volt a közös, hogy mind posztaszimulációs szemszögből látták a zsidóságot. Ők már maguk mögött hagyták az atyákkal és a hittel való konfliktust, a zsidóságot a lelkükben hordták.”*

Aharon Appelfeld 2018. január 4-én hunyt el. Nagyapja haláláról a következőket írta: *„Úgy viszonyult a halálhoz, mint korábban nagyobb utazásaihoz. Nagymama mindig rá akarta beszélni, hogy vigyen magával még egy kabátot és még egy kardigánt, de nagyapa könnyű poggyászzal szeretett utazni, és most is csak annyit mondott: az út nem túl hosszú, nincs miért aggódni.”* Legyen hát neki is rövid az út, és könnyű a poggyász.

A szövegben található idézetek az *Egy élet története* (Budapest: Park Könyvkiadó, 2005) című könyvből valók.

CSENGETTYŰS SZÁNNAL ÉRKEZETT A RABBI, DE A SZABADSÁGHARC UTÁN GYALOG KÍSÉRTÉK CELLÁJÁBA

Schwab Löw pesti rabbi és a '48/49-es szabadságharc egy vékony szelete

A pesti rabbiszék betöltése már a kezdetekkor nehézségekbe ütközött, de a folytatás sem lett gördülékenyebb. Cikkünkben megidezzük Wahrmann Izrael rabbi halála utáni interregnum éveit, majd Schwab Löw, a második rabbi 182 évvel ezelőtti díszes pesti bevonulását. Kitérünk az új rabbi szabadságharc körüli tevékenységére és az ezért rárótt börtönhónapokra is. Az események kapcsán bemutatjuk a Batthyány-örökmécses felállításának körülményeit, melyet a zsidó származású Pogány Móric vezényelt le. CSEH VIKTOR ÍRÁSA

ÜRESEN A PESTI RABBISZÉK

Miután elhunyt Pest első – hivatalosan is elismert – rabbija, Wahrmann Izrael (1755–1826), a hitközségben újra felütötte fejét a káosz. A zavart most a pesti zsidók három csoportja alkotta: a nagyzsingógába, a lengyel zsinagógába és a kultusz-templomba (Chor-Tempel) járók viaskodtak egymással, miközben a közös rabbi választásának kérdése fel sem merült. Végül is 1829-ben a három félből legalább kettő megegyezett: a lengyel zsinagóga közönsége egybeolvadt a nagyzsingógával. Ekkor végre az előjáróság elérkezettnek látta az időt, hogy véget vessen az „interregnumnak”. Egy hattagú választóbizottság állt fel, mely hét rabbit kandidált: a balassagyarmatit, a boldogasszonyit, a nagymagyarit, a pollnautit, a prosnitzit, a temesvárit és a korábbi rabbi egyik fiát, Wahrmann Dávid Jozsefet (1793–1852).

A bizottság végül a hétből három rabbit ajánlott megválasztásra a nagymagyarit, a pollnautit és a temesvárit jelöltek közül. Viszont ez a jelölés, illetve annak hiánya, teljesen

felzaklatta a korábbi rabbi özvegyét, Ráchel asszonyt. A matróna nem fogadta el, hogy fiát kizárták, és 1829. december 16-án felhívást intézett a pesti zsidókhoz, melyben hivatkozott a Sulhan Arukhra és áldott emlékü férje akarataira... Mindenfélre, egy céllal, hogy a fiát válasszák rabbinak. A kampány pedig nem múlt el foganat nélkül, ugyanis december 27-én Wahrmann rabbit megválasztották.

A WISNITZI RABBI KÖSZÖNI

W. David Jozsef, ez időben wisnitzi rabbi, örömmel nyugtázta megválasztását, ám türelmet kért a pestiek től, hogy elrendezhesse anyagi természetű ügyeit. Mindeközben Pesten, a kultusz-templom hívei újra szervezkedni kezdtek, hogy a korábbi „Fehér lúd”-féle házban (a mai Anker-ház helyén, az Anker-udvarban, mely legkorábban Gyertyánffy-házként volt ismert) fenntartott jelentéktelen imaházukat egy díszes templomra cseréljék. Ez a látványos önállósulási szándék pedig komoly fenyegetést jelentett a már akkor sem homogén hitközségre.

Ezért hát 1830. április 30-án a hitközség vezetője úgy látta a legbölcsebbnek, hogyha felhagy az újítók támadásával, és inkább a támogatókukért cserébe a felügyelete alá veszi azokat, sőt egy imahelyet is biztosít számukra az Orczy-házon belül. A kultusz-templomba Bach József (1784–1866) Talmudistát választották hitszónoknak, aki egyhamar népszerűvé vált köreikben. Ezzel párhuzamosan viszont Wahrmann rabbi még mindig huzakodott jönni és utólag kevesellni kezdte fizetését és évi 1600 forint helyett már 2000-et kért. A hitközség végül ennek a kérésének is engedett, csak jöjjön már. De nem jött.

ÚJABB FORDULÓ A RABBIVÁLASZTÁSOKBAN

A pórul járt hitközség újabb rabbi jelöltek után kényszerült nézni, és a kor híres német tudósát, Leopold Zunz (1794–1886) rabbit kérték fel, hogy ajánljon papot a pestieknek, méghozzá olyanokat, akik: „Nem küzdenek az emancipációért, hanem megelégszenek azon kiváltságokkal, miket az állam a zsidóknak

nyújtott, e mellett Istenfélők, műveltek, otthonosak a két Talmudban, jeles német hitszónokok és hatáskörüket, melyhez a haladók pártjának vezetése is tartozik, képek betölteni.”

A számos jelölt közül a prosnitzi (Prostějov, Csehország) rabbi, Schwab Löw (1794–1857 / 5617. niszán 9.) volt a legbizhatóbb, ám Schwab vonakodott elfogadni az ajánlatot, ugyanis azt hallotta Pestről, hogy egy nyughatatlan város, ahol a zsidók folyton civakodnak. A rabbit az előjárók biztosították afelől, hogy itt csupa jámbor zsidóval lesz dolga, így végül Schwab beleegyezett a dologba. 1835. augusztus 16-án a pesti zsidók kikiáltották Schwabot

Schwab Löw pesti rabbi időkori portréja

rabbijuknak, habár még majd' fél évig jó pár száz kilométer választotta el őket egymástól.

IZGATOTT VÁRAKOZÁS

1836. január 28-án, a csütörtöki Tóraolvasás után az imádkozók tömege másodsorra is gyülekezni látszott, de most a fűtött zsinagóga helyett az Orczy-ház Király utcai bejárata előtt kezdtek tolongani. A pesti zsidók népes csoportja, dacolva a zimankós idővel, az izgalomtól fűtve várta az új rabbi érkezését.

Kilenc óra tájban csengettyús, díszes szánok siklottak sorjában a jegesre taposott havas macskaköveken az ódon ház elé. A szánokról a pesti hitközség küldöttségének

húsz bundás ura és Schwab Löw, a székfoglalóval érkező rabbi szállt le.

Schwab rabbi kimerült volt, de nem is csoda, hiszen akkor már tizenegy napja volt úton Prosnitzból, ahol 1831 óta rabbiskodott. A fáradt utazót egy rögtönzött fogadáson vendégelték meg a hitközség szalonjában, ahonnan az Orczy-ház első emeletének jelentős részét elfoglaló, tágas, hétszobás lakásába kísérték, ahol még egy 400 forint értékű ezüst ajándékkal is meglepték.

EGY RABBISZÉK, DE KÉT SZÉKFOGLALÓ

Schwab rabbi szombat délelőtt (1836. január 30.) tartotta székfoglalóját a nagy zsinagógában (vagyis az Alte Schul-ban, amit az újabb kultusz-templomtól való megkülönböztetés miatt neveztek így). A következő szombaton (1836. február 6.) pedig az újabb zsinagógában tartotta meg beiktatási beszédét – mely utóbbi volt számára az igazi megpróbáltatás, hiszen a Tóratudásáról már számot adott, de igazából ezt addig sem vonta senki kétségbe, viszont a modern, művelt retorikai készségeinek bemutatása még csak ekkor következett.

Schwab osztatlan sikert aratott: megmutatta, hogy a jámbor vallásosság és a hétköznapi tudás és műveltség megférhetnek egymás mellett. A majdnem tízéves interregnumot méltó ember zárta le. Egyedül csak Bach József bosszankodhatott Schwab miatt, kinek ékes beszédei egyhamar beárnyékkolták a korábbi népszerű szónokot.

A „SZABADSÁGHARCOS RABBI(K)” ROKONSÁGA

Schwab Löwtől, bár senki nem kívánta, egyhamar magyar hazafi lett, aki lelkesedésből Löwből Arszlánra „magyarosította” nevét. 1848-ban többször tartott buzdító beszédeket, melyek közül az egyik legemlékezetesebb június 22-én a hadikórház (a köznyelvben: rokantak palotája, mely 1894-től Budapest Székesfőváros Városháza) udvarán hangzott el: „Testvéreim! A haza hív benneteket igazának,

becsületének, osztatlan egységének védelmére! [...] Bizonyuljatok Magyarhon igaz fiainak, úgy, mint a hős Makkabeusok méltó utódainak [...] – életetek és sorsotok Isten kezében van!”

Kevesen tudják, de Löw Lipót (1811-1875), az ország másik „szabadságharcos rabbija” Schwabot követve jött Magyarországra, ahol egyhamar rokon kapcsolatba is került a pesti rabbiival, miután 1842. június 23-án elvette annak Leontin (1823–1851) nevű leányát. S. Leontin hűséges odaadással kísérte végig férjét, kit tragikusan rövid élete alatt hét gyermekkel ajándékozott meg (Löw Immánuel híres szegedi rabbi viszont nem ebből a frigyből, hanem L. Lipót második házasságából született).

A SZERETŐ LEÁNY ÉS GONDOS FELESÉG AGGODALMA

Miután az 1848–1849-es szabadságharcot leverték, az osztrák haditörvénytörvények üldözőbe vették mindenkit, aki a forradalmat segítette. A pesti Újépület a rettegés és a halál szimbóluma lett, október 6-án itt végezték ki Batthyány Lajos (1807–1849) miniszterelnököt is.

A megtorlást nem kerülhette el Schwab és Löw rabbi sem, kiket néhány nappal később, október 18-án az Újépület egyik nyirkos cellájába zártak. S. Leontin amint tudott, Pestre utazott, hogy végre magához ölelhesse rabosított szeretteit. Az aggodalommal átszőtt napokat Leontin a naplójában örökítette meg, hasonlóan ahhoz az örömteli december 19-i naphoz, amikor férje hazatérhetett hozzá. A két rabbi a két hónapnyi fogház után amnesztiát kapott, de a bűnhődésük tovább tartott, mert az osztrákok hatalmas hadisarcot vetettek ki a magyar zsidókra, mely óriási terhet rótt a hitközségekre.

AZ ÚJÉPÜLET HELYÉN

Az erődszerű épület a szabadságharc leverése után még sokáig elátkozott helynek számított, melyet végül 1897-ben le is bontottak. A robusztus létesítmény helyén ma

legnagyobb részt a Szabadság tér parkja területére, mely semmit sem érzékeltet velünk az egykori kegyetlen vérontásból. Viszont a tér Aulich utcai leágazásának torkolatában egy fontos emlékmű, a Batthyány-örökmécses hirdeti a hazaszeretetet és az első magyar miniszterelnök önfeláldozását a magyarság oltárán.

A főváros 1905-ben döntött arról, hogy emléket állít Batthyáynak. Az első helyezett, nyertes pályamunkát 1907-ben a zsidó származású Pogány Móric (1878–1942), neves építész készítette el. Az eredeti koncepció szerint egy tíz méter magas obeliszk tetején, liliumot formázó rácsok között világított volna a mécses. Az obeliszk makettjét 1909-ben fel is állították, viszont az olyannyira nem

illeszkedett az utcaképhez, hogy lebonították, a továbbgondolását pedig elnapolták, de tovább csúszott a projekt a világháború miatt is. Végül 1926. október 6-án leplezték le a mostanival megegyező örökmécses, mely Pogány módosított tervei alapján készült el.

ELÉMLÉKEZZÜNK AZ ÖRÖKMÉCSESNÉL
Schwab rabbi – bár róla kevés feljegyzés maradt és külön senki nem állított neki emléket – fontos eredményeket ért el a hazai zsidóság egyenjogúsításának folyamatában. Zászlóhordozója volt az emancipáció ügyének: maga fogalmazta azt a kérvényt, melyet az országgyűlés alsóháza 1840-ben elfogadott és ezzel

egyenjogúsította volna a zsidóságot, ha a felsőház végül nem szavazza ezt le. Schwab munkássága valószínűleg hatott Batthyányra is, aki 1848-ban a zsidó vallás recepciójának támogatója volt, de végül a történelem ekkor is másfelé fordult és a kérdés újabb évtizedekre elnapolódott.

Ma már meglehetősen békében élhetünk egymás mellett, viszont nem feledkezhetünk meg elődeink tetteiről. Ezért, ha a Hold utca és Bathory utca kereszteződésénél az örökmécses előtt sétálunk vagy buszozunk, akkor gondoljunk kicsit Batthyány hősiességére mellett Schwab rabbi bátorságára és azokra a hétköznapi hősökre, aki a szabadságharcban részt vettek.

BIBLIOGRÁFIA:

Bernstein Béla: *A negyvennyolcas magyar szabadságharc és a zsidók* (Budapest: Múlt és Jövő Kiadó, 1998); Berza László (főszerk.): *Budapest története képekben 1493-1980 – Képkatalógus, 1. kötet* (Budapest: Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, 1982), 774. o.; Büchler Sándor dr.: „Schwab Löw pesti rabbi I.”, *Egyenlőség* (1897) 16. évf., 18. szám (melléklet), 2-4. o.; Groszmann Zsigmond dr.: „Löw Lipótné Schwab Leontin naplójából”, *Egyenlőség* (1911) 30. évf., 21. szám, (melléklet), 5-6. o.; Zsoldos Jenő (szerk.), *1848-1849 a magyar zsidóság életében* (Budapest: Múlt és Jövő Kiadó, 1998); „Az 1848: XX. tc.”, in: *Egyenlőség* (1910), 29. évf., 22. szám, 2-4. o.

A Zsidó Tudományok Szabadegyeteme

FEBRUÁR 6. ÉS MÁJUS 22. KÖZÖTT

„A MAGYAR ZSIDÓ TÖRTÉNELEM SZÁZADAI”

címmel 12 alkalmas kurzust indít.

Az érdeklődők **keddenként 19 órától** másfél óras, interaktív előadások keretében ismerkedhetnek meg az 1000 éves magyar-zsidó együttélés legérdekesebb szeleteivel.

Előadónk:

BÍRÓ Ákos, FENYVES Katalin, GERŐ András, HARASZTI György, KOVÁCS András, KÖVES Slomó, NOVÁK Attila, OBERLANDER Báruch, PÁSZTOR Tibor és UNGVÁRY Krisztián.

Helyszín: 1052 Budapest, Károly krt. 20.

Részvételi díj: **10.000 Ft**

Jelentkezés és további információ:

06 1 268 0183 || posta@zsidoo.com || www.zstsz.hu

A csodálatos narancsliget

DÉNES ANNA MESÉJE

A Báál Sém Tov egyszer, szokásához híven, befogatott a kocsisával, és ló vontatta szánnal indult neki a fagyos, hó borította orosz utaknak. Magával vitte egy közeli tanítványát, Mose Sohám rabbit is. Gyorsan siklottak a jeges utakon, és gyorsan teltek a napok is, ahogy faluról falura járva okították zsidó testvéreiket a Tóra tanításaira.

Egy reggel a mester és tanítványa arra eszméltek, hogy svát hónap 15. napja van – tu bisvát, a fák újéve! Ezen a napon gyümölcsöket szokás fogyasztani, ám a befagyott utak mentén egy fonnyadt alma nem sok, annyi gyümölcsöt sem találhattak. A Báál Sém Tov ezért arra kérte kocsisát, Alekszejt, hogy hajtson le a főútról, be, egyenesen a mezők közé.

A kocsis így is tett – hozzászokott már a nagy tanító különleges kívánságaihoz, és azon se lepődött meg túlságosan, ha olykor csoda történt velük, például hirtelen megrövidültek a távolságok, és egy röpké óra alatt háromnapi járóföldre értek el. Így hát a szeme sem rebbent, amikor, a hóval és jéggel borított mezők között hajtva egyszer csak megpillantottak egy darab földet, melyen a talajt nemcsak hogy nem takarta hó, de csodálatos narancsliget nőtt rajta. Narancsvirág édes illata szállt és langyos szelőlő lengett.

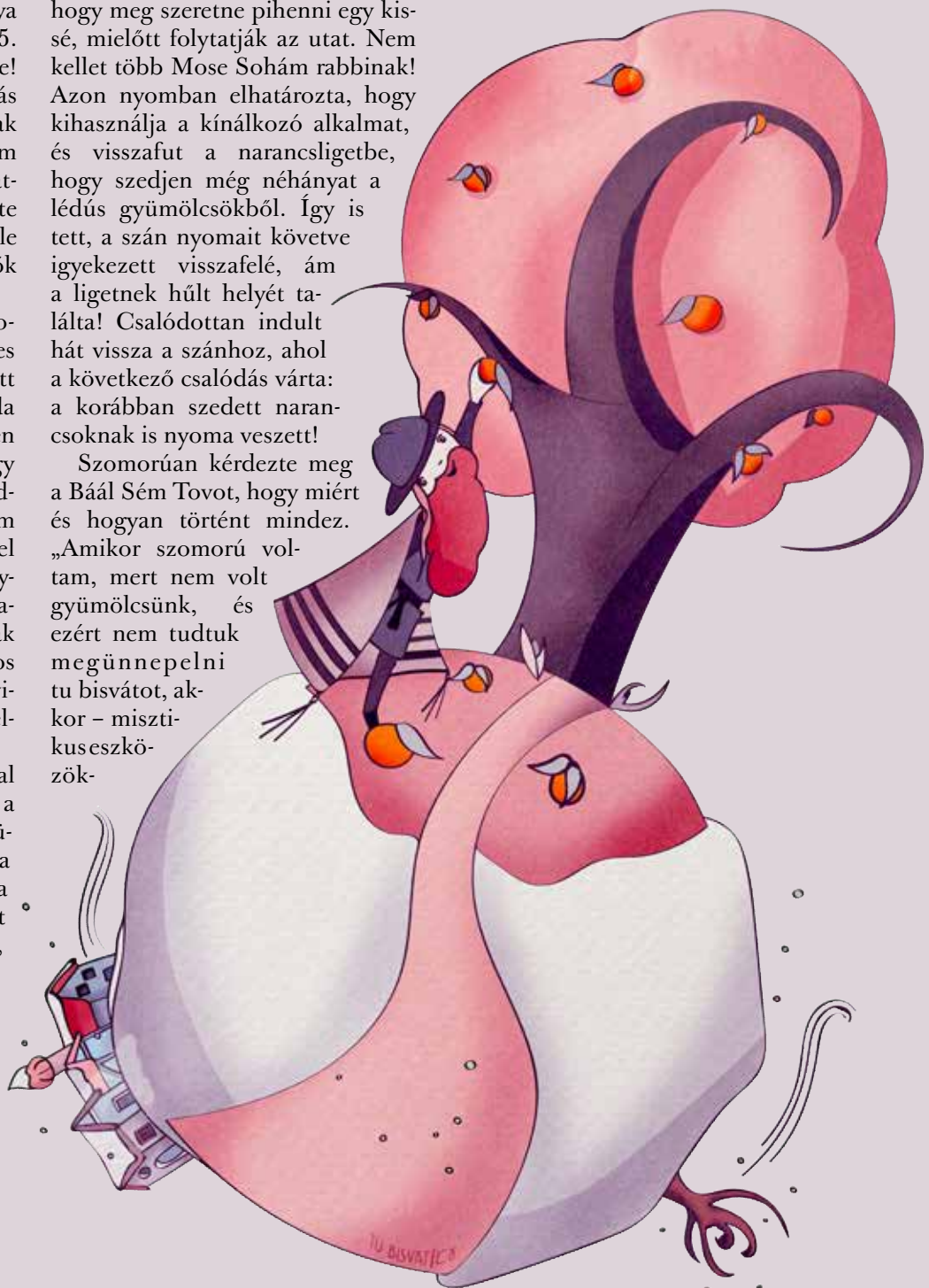
A Báál Sém Tov a tanítványával együtt leszállt a szánról és besétált a ligetbe. Mindketten szedtek a gyümölcsből, boldogan mondták el a nagy, lédús narancsokra az „aki a fa gyümölcsét teremtette” áldást és azt is, mely akkor hangzik el, ha olyan gyümölcsöt esznek, amelyet abban az évben még nem fogyasztottak, ahogyan az tu bisvát ünnepén szokás. Sohám rabbi még a szánra is magával vitt néhányat az ízletes narancsokból, hogy későbbre is legyen, miközben cseppet sem csodálkozott

azon, hogy hogyan kerülhetett egy gyümölcsöt termő liget az orosz tél közepébe. A Báál Sém Tovval való utazásai során megtanulta, hogy az ő környezetében nincsen lehetetlen. Csak azt sajnálta, hogy nem hozott magával több narancsot.

Felszálltak a szánra, és továbbhajtottak. Amikor kiértek a főútra, a Báál Sém Tov hirtelen kijelentette, hogy meg szeretne pihenni egy kisét, mielőtt folytatják az utat. Nem kellett több Mose Sohám rabbinak! Azon nyomban elhatározta, hogy kihasználja a kínálkozó alkalmat, és visszafut a narancsligetbe, hogy szedjen még néhányat a lédús gyümölcsökből. Így is tett, a szán nyomait követve igyekezett visszafelé, ám a ligetnek hűlt helyét találta! Csalódottan indult hát vissza a szánhoz, ahol a következő csalódás várta: a korábban szedett narancsoknak is nyoma veszett!

Szomorúan kérdezte meg a Báál Sém Tovot, hogy miért és hogyan történt mindez. „Amikor szomorú voltam, mert nem volt gyümölcsünk, és ezért nem tudtuk megünnepelni tu bisvátot, akkor – misztikus eszközzök-

kel – egy ligetet hoztam ide Izrael Földjéről. De mivel a céloom a micva teljesítése volt, nem pedig a saját, egyéni hasznom, a liget és az a néhány szem gyümölcs, amit magaddal hoztál, eltűnt, rögtön az után, hogy végeztük a parancsolat teljesítésével.” – magyarázta neki búsult tanítványának a bölcs rabbi.

JERUZSÁLEM GASZTRONÓMIÁJA

Jeruzsálem a zsidó nép háromezer éves fővárosa. Dávid király idejében foglalták el a zsidók a jevuzsi néptől annak az ígéretnek a jegyében, melyet az Örökkévaló többször is megerősített választott népe gyermekeinek. Lássuk, mit kínál lakóinak eledül a szent város! **DÉNES ANNA ÍRÁSA**

SOK ZÖLDSÉG, KEVÉS HÚS

A város legkorábbi zsidó időszakában a jeruzsálemiek elsősorban helyi terményeket fogyasztottak, melyeket a Tóra több ízben is említ, vagyis gabonaféléket (búza, árpa), őshonos gyümölcsöket (szőlő, füge, gránátalma, olíva, datolya), illetve az ezekből készült ételeket, olívaolajat, datolyamézét:

Mert az Örökkévaló, a te Istened elvisz téged jó országba, hol vízpatakok vannak, források és mélységek, melyek erednek a völgyben és a hegyen, oly országba, hol búza, árpa, szőlő, füge és gránátalma (terem), oly országba, hol olajfa és méz van, oly országba, ahol nem szűkiben eszel kenyeret, ahol nem szenvedsz hiányt semmiben... (5Mózes 8:7-9.)

A fent említetteken túl a vadon növényes zöldségek, vadhagyma, fokhagyma mellett elsősorban tojást és tejtermékeket ettek. Hús csak a gazdagok asztalára került rendszeresen, az egyszerű emberek elsősorban a Szentélyben peszáchkor bemutatott áldozat húsából, esetleg egy-két jeles alkalommal ettek az év során.

Ezt látjuk valamivel az első Szentély korát megelőző időből, Smuel (Sámuel) próféta könyvében is:

És mondta Jisáj Dávidnak, a fiának: Vedd, kérlek, testvéreid számára ez éfa pörkölt gabonaszemet, meg ezt a tíz kenyeret, és vidd el a táborba testvéreidnek; ezt a tíz darab sajtot pedig vidd az ezred tisztjének (1Sámuel 17:17-18.)

NAPI KÉTSZERI ÉTKEZÉS

Feltételezhető, hogy az első Szentély korában napi két étkezést fogyasztottak az emberek. Az egyiket, mely valószínűleg olívaolajba vagy ecetbe mártott kenyérből, pörkölt búzaszemekből, olajbogyóból, fügeből és más gyümölcsből állt, a reggel késői szakaszában ették, megszakítva vele a munkát, a másodikat, a főétkezést pedig este, sötétedés előtt tálalták fel, és sűrű, zöldségekből és hüvelyesekből készített leves jelentette, melyet kenyérral mártogattak ki.

„És mondta neki Boáz az evés idején: Lépj ide, s egyél a kenyérből és mártsd be falatodat az ecetbe. Leült tehát az aratók oldalán; odanyújtott neki pörkölt gabonaszemet, evett, jóllakott...” (Rut 2:14.)

KENYÉRFÉLÉK SOKASÁGA

A kenyér egészen bizonyosan az alapvető élelmiszerek közé tartozott. Izrael Földje azon a „búzaövön” fekszik, ahol a liszt készítése, illetve a kenyér mint általánosan elterjedt alapvető élelmiszer kultúrája kialakult – a kenyérfélék kiemelkedő jelentőségével a zsidó gasztronómiában korábbi számunkban már foglalkoztunk. A kenyeret fatüzelésű kemencében vagy forró köveken,

illetve vasból készült edényben sütötték meg. A liszt mellett búzaszemként is felhasználták a gabonát, tűzön megpörköltve vagy gabonaőrleményből, búzadarából, illetve esetenként ezekhez adott húsból álló kásaként is fogyasztották.

Az ételt a Holt-tenger környékén kitermelt sóval, illetve különféle őshonos zöldfűszerekkel ízesítették, emellett olívaolajat, gyümölcsökből nyert levét és datolya- valamint vadméhek által készített mézet is alkalmaztak erre a célra.

FELEMELKEDÉS ÉS HANYATLÁS

Bár a Júdeai-hegyek kőteraszait a legkorábbi időktől kezdve megművelték, Jeruzsálem fővárossá, ezáltal kormányzati és nemzetközi gazdasági központtá válásával Slomó (Salamon) idejében a növekvő igények – a király és udvartartása – ellátására már nem volt elegen-

dó a környéken megtermelt élelmiszer. Ennek eredményeként élelmiszer kezdett beáramlani Jeruzsálembe (részben adóként és ajándékként), és a város gazdasága hamarosan erősen függött a behozataltól. A marhát például a Jordán-folyótól keletre fekvő területről szállították, a tömött liba pedig Egyiptom ismert ínycsalatai közé tartozott. Feltehető, hogy a cukornád is ekkor érkezett a Szentföldre.

A második szentély lerombolásával (i.sz. 70.) a helyzet gyökeresen megváltozott. Ezen időszak gasztronómiai szokásainak legfőbb forrása a Talmud, mely érdekes betekintést ad számunkra a szentföldi zsidók mindennapi életébe. A korszakban a pusztulás és később a Bár Kochbá felkelés után megmaradt szentföldi zsidóság visszatért a korábbi mezőgazdasági termeléshez és a helyi termények fogyasztásához. Számos gyümölcsfajta termeszettek, köztük gránátalmát, barackot, mandulát, dióféléket, almát, körtét, szentjánoskenyeret, epret, citrusféléket, földimogyorót, pisztáciát. A táplálék nagy részét a hüvelyesek tették ki, közülük a szélesbab, a cukorborsó, bab, lencse, farkasbab, számmag, bükköny, de a legfontosabb termények közé ezennél is a búza, az olajbogyó és a szőlő tartozott. A második szentély korában oly népszerű rettek, uborka vagy saláta ebben az időszakban luxuscikknek számított, ahogyan a hús, a hal, a tejtermék és a tojás is.

A JERUZSÁLEMI PIAC

Az ezt követő időszakokban, egészen a XIX. századig Jeruzsálem zsidó lakossága igen kisszámú volt, és meglehetősen nagy szegénységben élt. Feltételezhető, hogy a különböző muszlim dinasztiák fényűző lakomáinak nem volt helye a szegény jeruzsálemi zsidók konyháján, ahol továbbra is a kenyér, a kása, a hüvelyesek valamint a gyümölcsök jelentették a legfőbb táplálékot.

Ugyanakkor a X. századi arab földrajztudós, al-Muqadasi tiszta, rendezett, gazdag árukészlettel rendel-

kező piacokról ír, kiemelve a különleges birset, a mazsolák különféle fajtáit, banánt, narancsot, almát, sajtot és a páratlan fenyőmagot valamint a jeruzsálemi mézet, melynek elkészítéséhez a méhek zsályavirág nektárját isszák. A jeruzsálemi piac a gasztronómiai élvezetek középpontja maradt a városban évszázadokon át. A szerteágazó kereskedelmi utaknak köszönhetően kelet és nyugat különlegességei egyaránt megtalálhatóak voltak itt, a helyi ananász, füge, szábre (kaktuszgyümölcs) mellett kókuszt, lótszgyümölcsöt valamint különféle fűszereket, fahéjat, a mustárt, a sáfrányt, szegfűszeget, fahéjat, rozmaringot is beszerezhettek a tehetősebbek. A keresztesek által épített jeruzsálemi piac – ahol a nyersanyagok mellett évszázadokon át készletet is lehetett kapni – ma is szolgálja az Óváros kereskedőit.

KEVEREDŐ KONYHÁK

A jeruzsálemi zsidó közösségbe időről időre érkeztek bevándorlók, akik magukkal hozták konyhájuk jellegzetességeit is, és a helyi lehetőségekhez idomították azokat. A középkorban például előbb németországi eredetű zsidók egy nagyobb csoportja telepedett le a városban, majd, az 1492-es spanyol kiűzetés után, spanyolországi zsidók is érkeztek. Utóbbiak konyhája, keveredve a már helyben létező, az ottomán birodalom gasztronómiája által befolyásolt étkezési kultúrával, alakította ki a ma jeruzsálemi szfárádi konyhaművészetként ismert, sajátos egyveleget. Ennek jellegzetességei a különböző töltött tésztafélék, például a szambuszak valamint a burekász, csóban sült vagy töltött zöldségek, rizsből, illetve bulgurból készült piláfok. Erre rakódtak rá a XVIII-XIX. században érkező hászidok csoportjainak gasztronómiai jegyei, melyek egyik legkülönlegesebb példája a hangsúlyosan borsos, karamellel ízesített tésztából készült jeruzsálemi kugli, ami a szombat reggeli zsinagógai kidusok elmaradhatatlan tartozéka.

JERUZSÁLEMI KUGLI

Párve

1 zacskó (350 g) metélttészta; ½ pohár olaj; 1 pohár cukor; 6 tojás; só és bors, ízlés szerint

A tésztát kifőzzük, majd leszűrjük. Az olajat, a vizet és a cukrot lábosba töltjük, és alacsony lángon addig főzzük, amíg a cukor megolvad és megbarnul (karamellizálódik). Ez mintegy 15-20 percet vesz igénybe. A karamellizált cukrot a kifőzött tésztára öntjük, és alaposan összekeverjük. A tojásokat egyenként feltörjük, és ellenőrizzük, nincs-e bennük vérpötty. Egy tálban felverjük a tojásokat, sóval és borssal ízesítjük, hogy a kugli jellegzetesen borsos ízt kapjon, majd a keveréket a tésztára öntjük és ismét alaposan megkeverjük. Sütőpapírral bélelt sütőformában, 180 fokra előmelegített sütőben egy órában át sütjük. Kockákra vagy háromszögekre vágva tálaljuk.

„A hazugságra pedig meglepő módon mindig nagy a kereslet. Úgy tűnik, hogy, ahogy 2000 éve, ma is van tere a hazugságnak, amit, ha elégszer mondanak, észre sem vesszük, hogy hazugság. Virtuális valósággá válik.”

JERUZSÁLEM: AZ ABSZURDUM NEM TRUMPPAL KEZDŐDÖTT

*Különleges jelentősége van annak, hogy éppen hanuka táján nyilvánította ki Donald Trump amerikai elnök, hogy Jeruzsálemet ismeri el Izrael állam fővárosának. Hanuka üzenete és a világ egyik legnagyobb befolyású vezetőjének kijelentése közötti kapcsolatról beszélt **KÖVES SLOMÓ** rabbi hanuka első estéjén a Nyugati téren.*

Hanukakor ünnepeljük a fény győzelmét a sötétség felett, a csoda győzelmét a természet felett, a hit győzelmét a kétely felett, az igazság győzelmét a hazugság felett.

Hanukakor arra emlékezünk, hogy több mint 2000 évvel ezelőtt a Makkabeus zsidó szabadságharcosok kis serege hogyan győzte le a szír-görögök zsarnok hatalmát, hogyan vívták ki szabadságukat és hogyan tisztították meg a zsidóság legszentebb helyét, a Jeruzsálemi templomot a hellén bálványoktól. Amikor a Szentélyt újjáavatták, meg akarták gyújtani a hétágú mécsesstartó, a menóra lángjait, de csak egy napra elegendő olajat találtak. Azonban itt is csoda történt, az egy napra elegendő olaj nyolc napon át égett. Ennek

emlékére gyújtjuk meg mi is nyolc napon keresztül a hanuka lángjait.

Ráadásul ezeket a lángokat úgy gyújtjuk meg, hogy a fények ne csak a mi otthonunkban, a mi közösségeinkben, a mi környezetünkben világítsanak, hanem mindenkihez eljuthassanak. Hanuka ünnepének az üzenete ugyanis univerzális, a fény üzenete egyetemleges.

Ez az oka annak is, hogy itt Magyarországon is most már huszadik alkalommal gyújtjuk meg a hanuka lángjait Budapest egyik legforgalmasabb terén, a Nyugati téren. A fény, a csoda, a hit és az igazság üzenetét mindenhova és mindenkihez kötelességünk eljuttatni. Ma már a városkép és a közélet legtermészetesebb része a hanukai ünneplés, a legtermészetesebb dolog, hogy ha-

nuka estéin több százan összegyűlünk, hogy a fény, a csoda, a hit és az igazság örömét ünnepeljük együtt, és örömkömben osztozzunk mindenkivel, aki velünk akar ünnepelni.

Ez az ünneplés különleges az idej, huszadik alkalommal amiatt is, hogy most először két vidéki nagyvárosban, Miskolcon és Debrecen is tartunk nyilvános gyertyagyújtást. De van még egy fontos ok, hogy idén miért mindennél aktuálisabb a fény és az igazság ünneplése.

Pár napja az Egyesült Államok elnöke bejelentette: elismerik Jeruzsálemet Izrael fővárosának, és az ameri-

lehet kétségünk a tények kapcsán. A valóság ugyanis az, hogy Jeruzsálem a modern Izrael fővárosa az államigazgatás, az egyházi székhelyek, a kulturális közigazgatás szempontjából.

Miért kell szükségszerűen nagy horderejű politikai kérdésnek lennie annak, hogy mindezt a történelmi és empirikus realitást az USA elnöke konfirmálja? Mi az oka annak, hogy a világ minden országa közül éppen Izrael az, amelyiknek nincs joga az önrendelkezéshez – hiszen nincs joga eldönteni, hol van a fővárosa?

A válasz erre a kérdésre talán éppen az önrende-

***„Első hallásra ugyanis furcsának tűnik ez a bejelentés.
Mi az, hogy 2017-ben, 3700 évvel Ábrahám után,
2800 évvel Dávid és Salamon után, 70 évvel Izrael
újjaalapítása után elismerik Jeruzsálemet Izrael fővárosának?
Hát nem a világ legtermészetesebb dolga ez?”***

kai nagykövetséget is áthelyezik oda. A bejelentést óriási felháborodás és világpolitikai turbulencia követte, ahogy az már megszokott az Izraelnek kedvező döntések kapcsán: a muzulmán országok tiltakoznak, az ENSZ elmarasztal, az EU közös elítélő nyilatkozatot akar kiadni. A dolognak azonban ez a része már nem szokatlan vagy meglepő.

Mit lehet elvárni egy olyan világbékét őrző szervezettől, amely számtalanszor ítélte már el a zsidó államot az emberi jogok megszegéséért, de egyszer sem tette ezt Iránnal, Törökországgal, Kínával szemben? Mit lehet elvárni a brüsszeli bürokráciától, amely sok száz millió euróval támogatja és tartja fenn a terrorra épülő palesztin status quot?

Az abszurdum nem is igazán itt kezdődik. Maga a bejelentés és az azt övező dilemma a meglepő.

Ha megkérdeznénk bárkit a budapesti utcán, mi Izrael fővárosa, nem rögtön Jeruzsálemet vágná rá? Hát nem magától értetődő, hogy Jeruzsálem Izrael fővárosa, a zsidó nép fővárosa, a zsidó vallás fővárosa és ezen keresztül a másik két nagy monoteista vallás szellemi bölcsője?

Ha pedig nem a vallási vagy történelmi tényeket, hanem a ma valóságának realitását nézzük, akkor sem

z és a legitimitáció kérdéskörében rejlik. Ha ugyanis Jeruzsálem Izrael fővárosa, azzal a zsidó állam – amúgy kézenfekvő – történelmi legitimitációja konfirmálódik. Kiderül, hogy a zsidó állam nem a világ nagyhatalmainak bábáskodása és aktív segédkezése mellett végrehajtott szégyenteljes és minden legitimitációt nélkülöző kizsákmányoló kolonizáció, hanem az egyik legősibb civilizáció, a judaizmus háromezer éves folytonosságának természetes manifesztációja. Ha viszont ezt elismerik, akkor – csak úgy, mint minden igazság deklarálásakor – számos hazugságra épülő klisé omolna össze.

Hanuka ünnepe azonban emlékeztet bennünket a kevesek győzelmére a sokaság felett, a minőség győzelmére a mennyiség felett, az igazság győzelmére a hazugság felett, a fény győzelmére a sötétség felett.

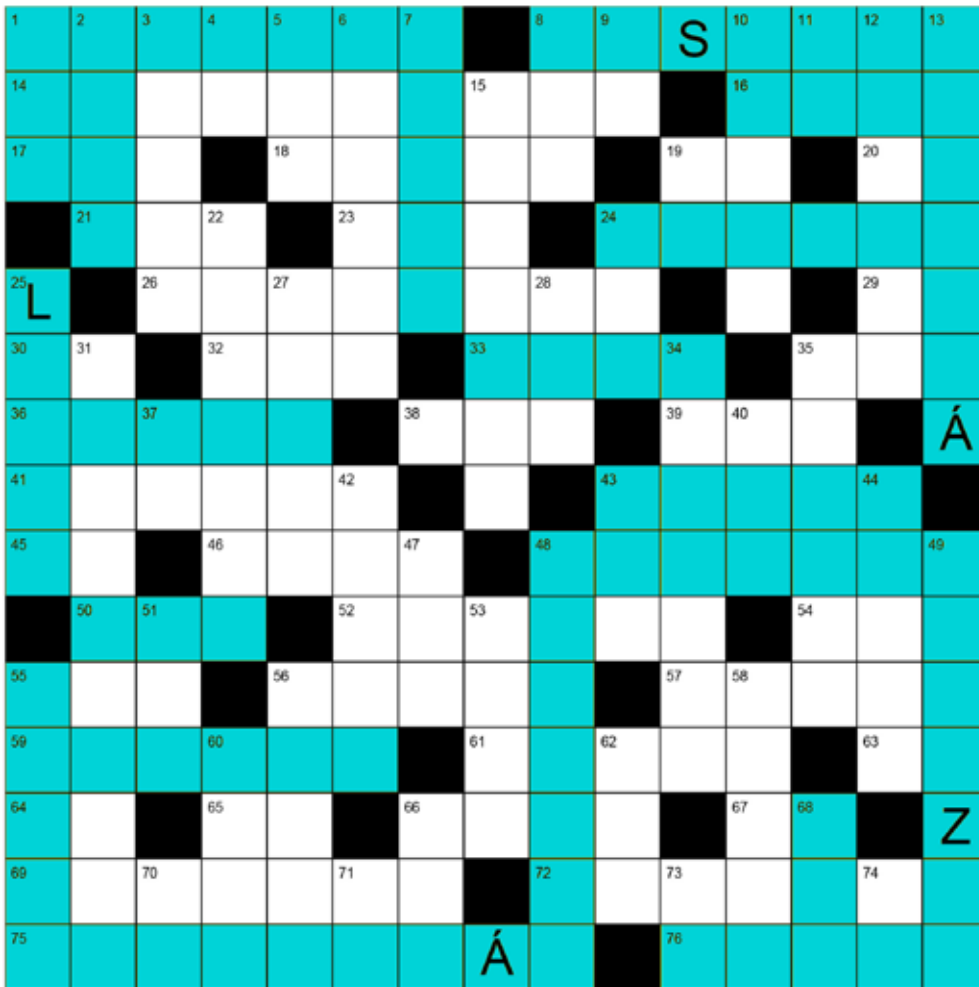
Mesterünk, a lubavicsi Rebbe, Menáchem Mendel Schneerson rabbi tanítása szerint Izrael szellemi hasonmása mindannyiunk lelkében ott van.

„Hanuka arra tanít bennünket, hogy elég csak egyetlen lángot meggyújtunk, hogy az igazság láthatóvá legyen: és ha ezt megtesszük, minden okunk meglesz rá, hogy ünnepeljük a fény győzelmét a sötétség felett, a csoda győzelmét a természet felett, a hit győzelmét a kétely felett és az igazság győzelmét a hazugság felett!”

„Így egy Izraellel szembeni fizikai vagy szellemi támadás egyben a lelkünkön belüli tusára is utal. Előfordulhat, hogy időnként mi is elkövetünk mindenféle ármányt a saját lelki Jeruzsálemünkkel szemben. Erkölcsi vagy identitásbeli kompromisszumokat kötünk, holott a vak is látja, hogy csak áltatjuk magunkat.”

ZSIDÓ FOGALMAK

Fejtsse meg a rejtvény fő soraiban elrejtett 21 zsidó fogalmat és nyerjen értékes könyveket valamint egyéves *Egység* magazin-előfizetést!
 Beküldési határidő: 2017. február 15. Cím: rejtveny@zsido.com.

Vízszintes: 1. Kétféle (például gyapjú- és len-) fonalból szőtt ruha viselésének bibliai tilalma. 8. „Zsidó húsvét”. 14. Behozatal. 16. Bibliai űrmérték, körülbelül 13,3 liter. 17. Kettős, pár, angolul. 18. Orosz város. 19. A bizmut vegyjele. 20. Holland autójel. 21. Document Library Object, röviden. 23. European Investment Bank, röviden. 24. Elbeszélés. 26. Elvlasztható, németül. 29. Tajvani autójel. 30. Közlekedési sáv. 32. Hoz-

záad, angolul. 33. A héber abc betűje, számértéke 1. 35. Miskolc-közei falu. 36. Fűzfaág, a szukkoti csokor negyedik alkotóeleme. 38. Folyat. 39. Tokió régi neve. 41. Német női név. 43. A vándor-kéregézők (*óruch, ojrech*) és szegény idegenek szombati ellátása, amelyet könyörületes cselekedetnek veszi a zsidóság, névváltozattal. 45. A higany vegyjele. 46. (Tető)cserép, angolul. 48. Szó szerint: bölcs. 50. Ósanya. 52. Szöveget ki-

emel. 54. A mélybe. 55. Éveink száma. 56. Herkulesfürdő-közei román falu lakója. 57. Középkori énekmondó. 59. „Hatalmas ő”. 61. Becézett Ádám. 63. Költői sóhaj. 64. Római 6-os. 65. Arany, franciául. 66. Angol üzletlanc. 67. A zettagramm jele. 69. Henri Coandă, bukaresti repülőtér korábbi neve. 72. Zenei előírás: egyhangon, egyszólamúan. 75. Imádkozás. 76. A zsidó hitre térés előírt formája.

Függőleges: 1. Ósmagyar családnév, névváltozattal. 2. Alacsony pulpitus a bimá és a frigyszekrény között az áskenázi zsinagógákban. 3. Gondozott. 4. Up ... date; korszerű, divatos, angolul. 5. Numero, röviden. 6. Menü. 7. A héber abc betűje, számértéke 7. 8. Férfinév. 9. Az einsteinium vegyjele. 10. Becézett Zsigmond. 11. Fél száz! 12. Hamuszínű; hamuszürke, franciául. 13. A zsidó törvény általános megnevezése. 15. Lángra gyújt. 19. Idősebb férfi megszólítása, megnevezése. 22. Rómán város. 24. Harare nemzetközi repülőtér IATA-kódja. 25. „Naptár”. 27. Holland sajtófajta. 28. Női énekhang. 31. Maradi ember (barlanglakó). 34. Vizessé válik. 35. Német férfinév. 37. Földet forgat. 40. Téli hónap, röviden. 42. Formális. 43. ... Quoc; Vietnam legnagyobb szigete. 44. Ritka női név. 47. Az orrához. 48. Csoda, névváltozattal. 49. Ciklus. 51. Becézett Erika. 53. Kerti munka. 55. Tisztelet. 56. Megtisztel, németül. 58. Becézett Gáspár. 60. Kötél, angolul. 62. Angol férfinév. 66. Fokhagyma, franciául. 68. Szűkebb értelemben népet, tágabb értelemben nemzsidót jelent. 70. Osztályvezető, röviden. 71. A nobélium vegyjele. 73. Határrag. 74. Névutó, röviden.

Tartalmasan szeretné eltölteni nyugdíjas éveit?

Igényesen kialakított, az önálló életvitelt támogató környezettel várjuk azokat az időseket, akik a biztonság mellett fontosnak tartják a nyugdíjas évek teljes értékű megélését a háztartási munkák terhe nélkül.

Intézményeink

- elérhető árakat,
- zöldövezeti elhelyezkedést Budapesten és Törökbálinton,
- önálló, akadálymentesített apartmanokat,
- uszodai és gyógytorna szolgáltatásokat,
- intézményi programlehetőségek széles skáláját,
- intézményen kívüli szervezett szabadidős elfoglaltságokat,
- magas szintű egészségügyi és gondozási szolgáltatásokat,
- intézményi orvosi és rendszeres szakorvosi ellátást biztosítanak nyugdíjas korú lakóiknak.

Jöjjön, nézzen be hozzánk!

Várjuk jelentkezését:

06 1 510 00 17

www.olajagotthonok.hu

OLAJÁG
OTTHONOK

Legyen a mi otthonunk az Ön otthona!

Idősothton? – Egy új életforma kezdete!

Napjainkban a nyugdíjasok nagy része szeretné az előtte álló évek minden napját úgy tölteni, ahogy azt a munkával, háztartásvezetéssel, családfenntartással zajló időszakban eltervezte. Kielevezni a szabadságot, megőrizni a függetlenséget, kedvtelésből választani tevékenységet, több időt fordítani hobbi-ra, pihenésre. Egyedül lenni, ha ahhoz van kedve vagy éppen társaságban – a mindennapok terhe nélkül.

Hogyan is telnek egy gondtalan nyugdíjas napjai az idősothtonban?

Ébredés után – melyet nem az ébresztőóra sűrget – szabadon dönt, hogy úszással vagy reggelivel induljon a napja. Délelőtt tartalmasan tölti az idejét – kirándulni, sétálni megy, kertészkedik, érdeklődési körének megfelelően talál társakat, akikkel kártyázik, sakkozik, kézimunkázik vagy éppen nosztalgiazik. Délidőben elé teszik az általa választott ételt, majd kis pihenés után ismét várják a programok – színház, koncert vagy éppen érkezik a család. A vacsora elköltése után ismét találhat közösségi programokat vagy visszavonulhat otthonos lakrészébe, olvasgat, filmet néz, online tartja a kapcsolatot szeretteivel, majd nyugovóra tér.

Az otthonok kínálata ma már sok esetben leginkább a szállodai ellátás kényelméhez hasonlít, ugyanakkor az életkor emelkedése okozta egészségügyi változásokra egyéni egészségügyi és gondozási szolgáltatás-

csomagokkal ad választ. Egészségmegőrzésre, az aktív élet fenntartását támogató programokra és az időskori betegségek szűrésére kiemelt hangsúlyt fektetnek az intézmények. A biztonságérzetet a napi 24 órás egészségügyi felügyelet és a rendszeres orvosi, szakorvosi jelenlét mellett őrző-védő szolgálat is növeli.

Az Olajág Otthonokban – mely az egyik legnagyobb magán idősothtonhálózat – elérhető áron találnak igazi otthonot, közösséget, élményekben gazdag életet a lakók a mindennapi terhek – főzés, mosás, takarítás, hivatali ügyek intézése – nélkül.

„Arra kérjük az érdeklődőket, jöjjenek el, nézzenek körül személyesen is nálunk!” – invitál mindenkit dr. Szirmai Viktor főigazgató. A jelentkezéseket a **06 1 510 00 17**-es telefonszámon várják. További információ a **www.olajagotthonok.hu** honlapon.

MEGHÍVÓ

A **Zsidó Tudományok Szabadegyeteme** szeretettel meghívja Önt a „Zsidó szakadásról” szóló két előadásos minikonferenciára, melyet **2018. FEBRUÁR 11-ÉN**, vasárnap 14 és 17 óra között tart az **Óbudai zsinagóga** dísztermében.

Zsidó szakadás akkor és most (1868-2018) - zsidó felekezeti ellentétek a társadalmi alakulások tükrében

Előad: **KÖVES Slomó**, a zsinagóga rabbija

A magyar zsidók életének mindennapjai a 19-20. század fordulóján a Hogyan éltek? című nagysikerű könyv alapján

Beszélgetnek: **FENYVES Katalin**, alkotószervező és **KÖRNER András**, a szerző

Helyszín: 1036 Budapest, Lajos utca 163.

A részvétel ingyenes, viszont regisztrációhoz kötött.

Regisztráció: 06 1 268 0183 || posta@zsido.com || www.zstsz.hu

בשרי

MINDENT A KÓSER KONYHÁRÓL

6 ALKALMAS GASZTROKURZUS

A ZSTSZ SZERVEZÉSÉBEN

február 1. és március 22. között csütörtökönként 19 órától

חלבי

פרווה

Mit jelent a kóser? Miért és hogyan lehet kóser konyhát, éttermet vagy éppen üzemet vezetni? Zsidó gasztronómiai gyorstalpalót indít a **Zsidó Tudományok Szabadegyeteme** február 1. és március 22. között csütörtök esténként 19 órától. A hat alkalmas kurzus keretében az általános és kultúrtörténeti kóser finomságok mellett a résztvevők mélyebb betekintést nyerhetnek Purim és Peszách ünnepi fogásainak elkészítésébe és szimbolikájába. ✡ Az élményt ízesebbé teszik: **BÁNYAI Viktória** történész-hebraista, **FŰSZERES Eszter** gasztroblogger, **HURWITZ Devora** rebecen, **RUBIN Eszter** író, **KÖVES Slomó** és **OBERLANDER Báruch** rabbik.

Helyszín: 1052 Budapest, Károly krt. 20.

Részvételi díj: **10.000 Ft**

Jelentkezés és további információ:

06 1 268 0183 || posta@zsido.com || www.zstsz.hu

KÓSER